

Kalendarium dziejów Brześcia Kujawskiego (opracował Krzysztof Optołowicz)

Ok. 10000 przed Chr.

-W rejonie Brześcia Kujawskiego, po ustąpieniu ostatniego zlodowacenia, zaczynają się pojawiać grupy ludzkie. Z tego też okresu pochodzą najstarsze ślady działalności człowieka w tych okolicach (kilka przedmiotów krzemiennych w dolinie Bachorzy).

Ok. 8500-6 500 przed Chr.

-Przebywają tu wielkie grupy ludzkie, trudniące się myślistwem (znaleziska licznych przedmiotów krzemiennych nad jeziorem Czajno w okolicach Redcza Krukowego).

Ok. 5300 przed Chr.

-Pojawia się osadnictwo rolnicze (kultura ceramiki wstęgowej rytej – Miechowice, Falborz, Machnacz). Grupy ludności osiedlają się nad brzegami jezior i w ich pobliżu uprawiają zboża oraz hodują zwierzęta. Wyrabiają również naczynia ceramiczne i kamienne narzędzia. Owa społeczność w początkach V tysiąclecia przed Chrystusem opuszcza ten rejon.

I poł. V tys. przed Chr.

-Ponowna kolonizacja przez ludność rolniczą (grupa brzesko-kujawska kultury lendzielskiej). Duże osady są zamieszkiwane przez kilka stuleci (rejon osadniczy m. in. w okolicach jeziora Smętowo). Budowane są kilku-, kilkunasto- bądź kilkudziesięciometrowe (do 40 m) drewniane domy o trapezowatym kształcie. Owa ludność uprawia i hoduje zwierzęta, a także trudni się myślistwem i zbieractwem. Odnalezione zabytki to gliniane naczynia i ich fragmenty, lampki ceramiczne, łyżki oraz ciężarki tkackie. Znaleziono również pochówki zmarłych w obrębie podwórzy.

Koniec V tys. przed Chr.

-Osadnictwo kultury pucharów lejkowatych, z wielodomowymi osadami (znaleziska w Redczu Krukowym, Pikutkowie, Nowym Młynie, Wolicy Nowej (Polówce), Starym Brześciu i Brześciu Kujawskim). Odnaleziono również fragmenty naczyń, wyrobów krzemiennych i cmentarzysk.

3500-2500 przed Chr.

-Osadnictwo kultury amfor kulistych. Ludność tworzy niewielkie osady, a zajmuje się głównie hodowlą zwierząt. Zachowały się pochówki ludzkie oraz zwierzęce (najczęściej młodych krów), a także fragmenty naczyń ceramicznych i przedmiotów krzemiennych (Brześć Kujawski, Guźlin, Humlin, Kąty, Pikutkowo, Wieniec).

1800-1600 przed Chr.

-Osadnictwo wczesnej epoki brązu. Odkryto m. in. groby zbiorowe (Gustorzyn) i mogiłę podkurhanową (Wolica Nowa).

1000-800 przed Chr.

-Osadnictwo kultury łużyckiej (bogaty skarb ozdób brązowych z Miechowic).

IV w. przed Chr.

-Osadnictwo kultury pomorskiej (cmentarzysko popielnicowe z terenu Brześcia Kujawskiego).

I w. przed Chr.

-Osadnictwo celtyckie (cmentarzysko na terenie Miechowic).

I-IV w.

-Osadnictwo kultury wenedzkiej. Rozkwit metalurgii oraz handlu (szlak bursztynowy – osady hutnicze w Zgłowiączce i Starym Brześciu).

IV-VI w.

-Okres tzw. wędrówek ludów (Hunowie).

VII-X w.

-Osadnictwo słowiańskie. Ludność zajmuje się głównie rolnictwem.

II połowa X w.

-Rejon Brześcia Kujawskiego wchodzi w skład państwa polskiego (Mieszka I).

XII w.

Na terenie Starego Brześcia istnieje cmentarz, co potwierdza istnienie tu osady.

1228.

-Pierwsza wzmianka o Brześciu w źródłach pisanych. Nazwa *Bresczk* występuje w dokumencie księcia Konrada Mazowieckiego (panującego również na Kujawach), w którym nadaje on Krzyżakom ziemię chełmińska oraz kilka wsi kujawskich, m. in. Orłowo i Murzynno.

1236.

Władzę nad Brześciem obejmuje syn Konrada Mazowieckiego, Kazimierz (zwany Kujawskim bądź Konradowicem).

Przed 1250.

-Prawa miejskie dla Brześcia. Nadaje je książę kujawski Kazimierz Konradowic, lokując miasto na prawie niemieckim w odmianie magdeburskiej (znajdowało się ono prawdopodobnie w miejscu odstojników na terenie Cukrowni). Władzę w nowo powstałym mieście będą sprawować rada miejska na czele z burmistrzem oraz wójt wraz z ławą miejską.

Pomiędzy 1257 a 1266.

-Brześć staje się siedzibą kasztelanii (przeniesionej tu z Włocławka).

1264.

-Według Roczników Jana Długosza książę Kazimierz Konradowic sprowadza do Brześcia dominikanów, którym buduje kościół i klasztor.

-Pierwsza wzmianka o kościele (zapewne parafialnym). Tutejsza parafia istnieje prawdopodobnie od XI/XII w. i należy do archidiakonatu włocławskiego tej samej diecezji (zwanej też kujawsko-pomorską).

1267.

-W wyniku śmierci księcia Kazimierza Konradowica Brześć staje się stolicą księstwa brzesko-kujawskiego (oprócz niego funkcjonuje również księstwo inowrocławskie). W imieniu małoletnich synów rządu opiekuńcze sprawuje wdowa, księżna Eufrozyna.

Okolo 1275.

-Władzę nad miastem i księstwem obejmują młodzi książęta Władysław Łokietek, Kazimierz II i Siemowit.

1277.

-Miasto najeżdżają wojska litewskie.

1288/1289.

-Samodzielną władzę nad miastem oraz księstwem przejmuje Władysław Łokietek.

1292.

-Nadanie miastu przez Władysława Łokietka wsi Pikutkowo i Guźlin z wszelkimi do nich prawami.

-Kolejny najazd litewski na miasto.

-W tym roku (ewentualnie 1293 bądź 1294) w Brześciu, być może u dominikanów, została pochowana żona Kazimierza Konradowica, a matka Władysława Łokietka, księżna Eufrozyna.

1294.

-Władysław Łokietek zezwala na wybudowanie szpitala (przytułku). Zgodnie z panującym wówczas zwyczajem zostaje on wraz z przynależnym do niego kościołem szpitalnym Św. Ducha ulokowany poza miastem, a konkretnie przy fosie i trakcie krakowskim. Szpital ten będzie prowadził zakon rycerski krzyżowców z czerwoną gwiazdą z komandorii św. Macieja we Wrocławiu. Będą oni tu również prowadzić działalność medyczną.

1295.

-Wzmianka o rzemieślnikach brzeskich: mieszczanach Tylonie (winiarzu), Marcinie (rzeźniku) i Januszu (szewcu).

1300.

-Brześć trafia w ręce Krzyżaków, którzy tworzą tu komturstwo.

1301/1302.

-Miasto przechodzi pod władzę Czech (Przemyslidzi).

1306.

-Powrót Brześcia pod rządy księcia Władysława Łokietka. W styczniu 1306 r. brzeska rada miejska zawiera za pośrednictwem krzyżackim ugodę w Toruniu z Czechami. Zgodnie z porozumieniem Czesi mają sprawować tu władzę do dnia św. Wacława, tj. do 28 września 1306 r.

-Z racji rezydowania księcia Władysława Łokietka w Krakowie, w Brześciu zaczyna rezydować wyznaczony przez niego starosta.

1308.

-W Brześciu zostaje uwięziony wielmoża pomorski Piotr Święca z Nowego, aktywny przeciwnik polityki księcia Władysława Łokietka. Jest on tu przetrzymywany do 1310 r.

1316.

-Książę Władysław Łokietek gwarantuje kupcom toruńskim bezpieczny przejazd do Krakowa po wyznaczonej trasie przez Brześć.

1317.

-Połączenie starostwa brzeskiego ze starostwem wielkopolskim (stan ten utrzymuje się do 1332 r.).

1319.

-W Brześciu ma miejsce narada księcia Władysława Łokietka i biskupa wrocławskiego Gerwarda z arcybiskupem gnieźnieńskim Janisławem i innymi biskupami w sprawie terminu i miejsca koronacji królewskiej (odbyła się ona w katedrze na Wawelu 20 stycznia 1320 r.).

1320-1321.

-W Inowrocławiu i Brześciu (w kościele parafialnym) obraduje sąd papieski, dotyczący sporu polsko-krzyżackiego. Ze strony polskiej udział w nim biorą m. in. arcybiskup gnieźnieński Janisław, biskup włocławski Gerward, płocki Florian i poznański Domarad, książęta kujawscy Leszek i Przemysław oraz mazowiecki Wacław. Mocą wydanego wyroku Krzyżacy mają zwrócić Polsce Pomorze Gdańskie, czego jednak nie dopełniają.

1325.

-Odbywa się w mieście zjazd polsko-krzyżacki, dotyczący pokojowego rozwiązania kwestii pomorskiej. Do porozumienia stron jednak nie dochodzi.

1327.

-Nieudana próba zdobycia Brześcia przez wojska krzyżackie.

1329.

-Ponowna nieudana próba zdobycia miasta przez Krzyżaków.

1332.

-W wyniku kilkunastodniowego oblężenia Brześć został zdobyty przez armię krzyżacką, która morduje wielu ludzi. Jak podaje Jan Długosz, Krzyżacy zburzyli do gruntu dotychczasowy Brześć, przenosząc zamek i miasto w bardziej odpowiednie miejsce, zabezpieczając je murami z wypalanej cegły i głębokimi rowami. Miasto staje się siedzibą komturii krzyżackiej. Na Zgłowiączce zbudowano port, próbując uruchomić trakt wodny przez Bachorzę.

-Pierwsza wzmianka o murach miejskich. Wcześniej istniały prawdopodobnie obwarowania drewniano-ziemne.

1343.

-Powrót (formalny) Brześcia na mocy traktatu kaliskiego do Królestwa Polskiego. Brześć jest gwarantem (obok Krakowa, Sandomierza, Nowego Sącza, Poznania, Kalisza i Włocławka) owego traktatu. Miasta te zobowiązują się, że nie udzielą poparcia Kazimierzowi lub komukolwiek, gdyby zechciał zaatakować posiadłości krzyżackie.

1346.

-Załogi krzyżackie opuszczają miasto. Staje się ono stolicą województwa kujawskiego – początkowo wspólnego dla całych, a później dla części Kujaw (brzesko-kujawskiego, które będzie obejmować powiaty brzeski, kowalski, przedecki, radziejowski i kruszewicki). Następuje rozwój miasta: powstaje m. in. kościół farny św. Stanisława oraz klasztor św. Michała Archaniola oraz ratusz. Miasto dysponuje pieczęciami z wyobrażeniem muru miejskiego z bramą, trzema wieżami oraz trójkątną tarczą herbową z godłem książąt kujawskich oraz wizerunkami świętych Stanisława Biskupa Męczennika i Piotra Apostoła.

-Na zamku brzeskim król Kazimierz Wielki nadaje prawa miejskie Bydgoszczy.

1351.

-Miasto najeżdżają Litwini.

1361.

-Król Kazimierz Wielki nadaje Brześciowi zwolnienie celne na sprowadzanie soli bocheńskiej.

1383.

-Miasto zostaje zdobyte przez wojska autonomicznego księcia płockiego Siemowita IV, które łupią miasto, burzą domy mieszczkańskie. Książę ten obsadza zamek swoimi ludźmi, a najznamienitszych mieszczan brzeskich bierze do niewoli.

-Książę Siemowit nadaje Brześciowi Stare Miasto (późniejszy Stary Brześć).

-Miasto zdobywa margrabia brandenburski Zygmunt Luksemburski. Zawiera on jednak rozejm z Siemowitem i wycofuje się z Brześcia.

1398.

-Powrót Brześcia spod władzy Siemowita IV do Królestwa Polskiego.

1401.

-Król Władysław Jagiełło nadaje miastu przyległy do niego teren, zwany Oborami wraz z pastwiskami, łąkami i chrustem.

1402.

-Zbiera się pierwszy sejmik województwa brzesko-kujawskiego, będący organem szlacheckiej reprezentacji stanowej.

1410.

-Podczas trwającej wielkiej wojny z zakonem krzyżackim załoga zamku brzeskiego (obok załogi zamku inowrocławskiego) prowadzi działania zaczepne na pograniczu polsko-krzyżackim.

1411.

-W związku z trwającą wojną z państwem krzyżackim, Brześć służy jako miejsce koncentracji wojsk polskich i litewskich do ataku na Toruń (wówczas krzyżacki).

1413.

-Przed wielkim ołtarzem w kościele farnym biskup włocławski Jan Kropidło udziela ślubu margrabiemu miśnieńskiemu Wilhelmowi II Bogatemu i księżniczce mazowieckiej Amelii, córce Siemowita IV.

1415.

-Prawo do obsady stanowiska plebana (proboszcza) brzeskiego uzyskują królowie polscy (Brześć był miastem królewskim).

1420.

-W kościele farnym mają miejsce uroczyste egzekwie za zmarłą żonę Władysława Jagiełły, królową Elżbietę.

1425.

-W mieście ma miejsce zjazd, na którym zdecydowano o sukcesji tronu i uznano ewentualność oddania go synowi Władysławowi (Warneńczykowi).

1428.

-W Brześciu mieszkają Żydzi, którzy prawdopodobnie zaczęli się tu osiedlać za panowania Kazimierza Wielkiego.

1431.

-Nieudane oblężenie krzyżackie.

1432.

-Po wspólnej wyprawie polsko-czeskiej na ziemię krzyżackie w Brześciu zawarto pokój z państwem zakonnym, gwarantujący swobodę handlu.

1433.

-Podczas obrad sejmikowych przyrzeczenie elekcji syna króla Władysława składają urzędnicy duchowni oraz świeccy (biskup włocławski Jan Szafraniec, wojewoda

brzesko-kujawski oraz starosta Jan z Lichenia, kasztelan brzeski Krystyn z Siemnowa, kasztelan kruszwicki Mikołaj z Warzymowa, kasztelan kowalski Stanisław z Boniewa, chorąży brzeski Mikołaj z Lubstowa, sędzia ziemski brzeski Andrzej z Lubrańca, podsędek Andrzej z Brzezia, podkomorzy Andrzej z Konecka, łowczy Mikołaj z Siewierska, podłowczy Wawrzyniec ze Służewa, stolnik Przybysław z Krzywosadza, podstoli Krzesław z Morzyc, skarbnik Skarbimir z Borucina, podkoniuszy Dobiesław z Redcza oraz miecznik Niemierza z Przywieczerzyna) oraz przedstawiciele poszczególnych rodów rycerskich ziemi brzeskiej (Pomianów, Ogończyków, Godziembów, Toporów, Rogalów, Leszczyców, Dołęgów, Łabędziów, Bylinów, Świnków, Prusów, Łazęków, Szeligów, Nałęczów, Awdańców, Sokołów, Cielepałów, Drużynów, Mościców, Roliców, Lubrzów, Doliwów, Ślepowronów i Jasionów).

1435.

-Zawarto w Brześciu pokój w rozpoczętej 1431 r. przez Krzyżaków wojnie z Polską. W wyniku traktatu Krzyżacy zwrócili Polsce zdobyte wcześniej przez nich Dybowo i Nieszawę wraz z okręgiem.

1450.

-Król Kazimierz Jagiellończyk pozwala na organizowanie w Brześciu dwóch dorocznych targów, na święto św. Stanisława (tj. 8 maja) i św. Michała (29 września).

1454.

-Król Kazimierz Jagiellończyk, wyprawiając się na wojnę z Krzyżakami, rozbija pod Brześciem obóz wojskowy.

1459.

-Miasto wystawia 30 uzbrojonych na wojnę z Krzyżakami.

1463.

-W Brześciu mają miejsce pertraktacje pokojowe pełnomocników polskich oraz krzyżackich. Pośrednikiem jest legat papieski, arcybiskup Hieronim z Krety. Nie przynoszą jednak rezultatu.

1493.

-Rajcy z Brześcia (obok rajców Poznania, Gniezna i Inowrocławia), decyzją króla Jana Olbrachta, wchodzi w skład specjalnej komisji, której zadaniem było opracowanie ordynacji, regulującej gospodarkę finansową Bydgoszczy.

1494.

-Brześć liczy około 250 właścicieli posesji miejskich, co przekłada się na liczbę około 1200-2000 mieszkańców. Około 160 właścicieli posesji ma własne warsztaty (kuśnierze, krawcy, kowale, piekarze, garncarze, tkacze, szewcy, czapnicy, rymarze, paskarze, szklarze, postrzygacze sukna, miecznicy, piwowarzy), a także jest 11 kupców i 4 posiadających rolę. Centralne miejsce w brzeskim układzie urbanistycznym zajmuje Rynek. Są następujące ulice: Mnisia, Knapska, Zamkowa, Farna, Szewska, Świnia, Leśna i Tkacka. W mieście znajdują się 22 spichlerze – 9 na przedmieściu, a pozostałe przy murach miejskich.

1504.

-Przywilej króla Aleksandra Jagiellończyka, na mocy którego mieszczanie brzescy zostają zwolnieni od podwodów i innych ciężarów. Obowiązani są jedynie dostarczać na wyprawę wojenną 1 wóz bojowy wraz z 4 końmi.

1510.

-Miejsce obrad sejmików ziemskich dla województw brzesko-kujawskiego oraz inowrocławskiego zostaje przeniesione z Brześcia do Radziejowa.

1519.

-W mieście zaciągnięto rotę w liczbie 350 koni na wojnę z Krzyżakami.

1520.

-W ustawie o poborze pogłównego zaliczono Brześć do miast średniej wielkości.

1527.

-Istnieje dekanat brzeski, obejmujący parafie: Wieniec, Brześć, Kowal, Lubraniec, Zgłowiączka, Chocień, Śmiłowice, Grabkowo, Kruszyn, Orle, Boniewo, Białotarsk, Łanięta, Błenna, Lubomin, Przedecz, Kościelna Wieś, Kłobia, Lubień, Wola Pierowa, Kłotno, Świerczyn, Chalno, Kłóbka i Chodecz. Z czasem dekanat ten ulegnie zmniejszeniu.

1551.

-Król Zygmunt August pozwala na kopanie wapna i innych materiałów do robienia cegieł i dachówek z gruntu królewskiego pod miastem (teren nazywany później Dużymi Marglami).

1554.

-Ten sam władca pozwala miastu na budowę młyna, szlifierni i folusza na terenie Obór i na Zgłowiączce. Pozwala on też wystawić most na Zgłowiączce z prawem pobierania cła.

1556.

-Pożar kościoła farnego.

1557.

-Brześć otrzymuje przywilej zwalniający mieszczan od płacenia cła wodnego, co będzie stanowić ułatwienie w prowadzeniu handlu zbożem.

1558.

-Tutejszym Żydom pozwolono na posiadanie na terenie miasta 23 placów wraz z domami.

1560.

-W ciągu 50 lat (tj. od 1510 r.) na Uniwersytecie Krakowskim kształciło się 14 studentów z Brześcia.

1564-1565.

-W Brześciu są 192 place miejskie, 115 rzemieślników i 108 handlarzy. Odnotowano również 18 domów żydowskich oraz dom szkolnika (tj. nauczyciela w szkole żydowskiej). Można szacować, że miasto zamieszkiwało około 1150 osób.

1565.

-Król Zygmunt August oddaje szpital (przytułek) brzeski pod zarząd plebanom brzeskim. Z prowadzenia tej instytucji zrezygnowali krzyżowcy z czerwoną gwiazdą.

1568.

-W klasztorze brzeskim ma miejsce kapituła polskiej prowincji zakonu dominikańskiego. Zjechali na nią przedstawiciele poszczególnych klasztorów. Odbywa się ona dzięki subsydiom biskupa włocławskiego Stanisława Karnkowskiego i datkom rajców miejskich.

1578.

-Król Stefan Batory na prośbę biskupa wrocławskiego oddaje probostwo brzeskie kapitulie wrocławskiej, która rządzi parafią poprzez swego przedstawiciela (komendarza).

-Według opisu walczącego w wojsku polskim włoskiego żołnierza zaciężnego Aleksandra Gwagnina (*Sarmatiae Europaeae Descriptio*), Brześć jest miastem murowanym, obwarowany mocnymi basztami, wałem i głęboką fosą, a położonym w równinie pomiędzy błotami.

1582.

-Stefan Batory nadaje mieszczanom brzeskim prawo wolnego wypasu na gruntach zamkowych, które rozciągają się za Starym Brześciem i na gruntach wsi Sokołowo, a ze wsi Falborek cięcia drzewa i chrustu na stawianie w mieście płotów.

1582-1583.

-Fara brzeska została całkowicie odbudowana po pożarze. Jest tu 3 księży, przy czym niegdyś było ich 12. W świątyni tej znajduje się 7 ołtarzy. Ołtarz główny nosi wezwanie patrona kościoła św. Stanisława Biskupa i Męczennika, a ołtarze boczne Ciała Chrystusowego, Wszystkich Świętych, Nawiedzenia NMP i św. Jerzego, św. Anny, Wniebowzięcia NMP i św. Wawrzyńca. W kościele dominikańskim jest również 7 ołtarzy (ich wezwań nie podano). Przy klasztorze znajduje się szpital (przysłup). Poza murami miasta jest również drewniany kościół św. Piotra (w Starym Brześciu – dawniej parafialny) oraz szpital (przysłup) wraz ze świątynią, która spłonęła przed 25 laty (na Przedmieściu Krakowskim).

1593.

-Król Zygmunt III Waza potwierdza Brześciowi wszystkie dotychczasowe przywileje oraz przekazuje na jego rzecz dochody z grobli i mostów na Zgłowiączce, łączących miasto ze wsią Obory. Od tej chwili wszystkie apelacje mieszczan od orzeczeń sądów miejskich mają być wnoszone nie do starosty, a bezpośrednio do sądu królewskiego.

1598.

-W mieście działają cechy: garncarzy, sukienników, szewców, krawców, kupców i łuczników.

1604.

-Jak wynika z inwentarza biblioteki dominikańskiej, w tutejszym klasztorze przechowuje się 61 książek. Są to m. in. książki autorstwa Arystotelesa, św. Augustyna, św. Hieronima, św. Tomasza z Akwinu, św. Bonawentury czy św. Wincentego Ferreriusza.

1607.

-W Brześciu mieszkają następujący rzemieślnicy: rzeźnicy, szewcy, rymarze, siodlarze, powroźnicy, kuśnierze, postrzygacze, sukiennicy, krawcy, kowale, kołodzieje, czapnicy, piekarze, mydlarze, kotlarze, płóciennicy i stelmachowie.

1616-1620.

-W mieście mieszka 89 rzemieślników oraz 69 piekarek wraz z handlarzami różnych towarów. Mieszczanie brzescy winni są płacić czynsz na rzecz starosty od 192 placów i 9 ogrodów, które należą do miasta mocą przywileju z 1569 r. Brzescy Żydzi posiadają zaś 15 placów i 8 budynków z placami. Płacą od nich czynsz na rzecz starosty i dostarczają mu podwodę. Odprowadzają także podatek od cmentarza żydowskiego.

1623.

-Szalejąca epidemia cholery dziesiątkuje ludność miejską.

1628-1632.

-W mieście funkcjonuje postrzygalnia sukna i wyszynk piwa gdańskiego. Mieszczanie płaca zaś czynsz od rur wodociągowych, jatek chlebowych, domków pobudowanych przy murze miejskim, kramów i piwa gdańskiego na rzecz kasy miejskiej.

1632.

-Według relacji Szymona Starowolskiego (pierwsze wydanie dzieła *Polonia*), Brześć jest otoczony wałem, murem i fosą, a w mieście pośród domów drewnianych były murowane.

1638.

-Na podstawie ustawy dotyczącej cen na artykuły produkowane w Brześciu bądź sprzedawane na jarmarkach przypuszcza się, że w tym czasie byli następujący rzemieślnicy: piekarze, piwowarzy, rzeźnicy, szewcy, rymarze, siodlarze, powroźnicy, ślusarze, postrzygacze, krawcy, czapnicy, płóciennicy, kuśnierze, kowale, stelmachowie, bednarze i sukiennicy.

-Przejeżdżający przez Brześć szlachcic z Prus Królewskich Jan Heidenstein narzeka na kiepski stan niezwykle piaszczystych dróg, co utrudnia jazdę wozem.

1639-1647.

-W Brześciu działa szkoła parafialna, której rektorem jest absolwent Uniwersytetu Krakowskiego, niejaki bakałarz Latoszowicz z Kowala. Szkoła ta funkcjonowała zapewne już w średniowieczu.

1654.

-Z relacji przejeżdżających przez Brześć trzech francuskich sióstr zakonnych wynika, że mieszkańców Brześcia cechuje wielka gościnność i szacunek dla osób stanu duchownego.

1655.

-Po kapitulacji wojsk polskich pod Ujściem, Brześć Kujawski zostaje zajęty przez Szwedów. Rozpoczyna się tzw. Potop szwedzki.

1656.

-Miasto zostaje odbite przez polskie oddziały tzw. grasantów (złożone głównie z czeladzi obozowej). Dokonują one pogromu tutejszych Żydów (około 100 rodzin) w ramach rewanżu za ich rzekomą kolaborację ze Szwedami.

1657.

-W rejestrach komory celnej w Dybowie pod tym rokiem mamy 48 zapisów, dotyczących kupców brzeskich. Brześć prowadzi ożywione kontakty handlowe z Toruniem. Tutejsi mieszczanie zajmują się m. in. zwożeniem zboża. Miasto posiada również umowę z Toruniem na wolny przewóz Wisłą 8 łasztów rocznie śledzi solonych.

-Oblężenie Brześcia przez Szwedów (wojska Rakoczego), którzy przez okres jednego roku okupują miasto. Niszczą oni mury miejskie i palą miasto. Zniszczeniu ulega również kościół farny i klasztor dominikański.

1663.

-Podatek, zwany pogłównym w mieście opłaca 210 osób, co pozwala szacować ludność miasta na około 350.

1673.

-Odnotowano 183 mieszczan, 32 Żydów oraz obsadę parafii i młyna. Ogólną liczbę

ludności miejskiej szacuje się na około 332 osoby.

1685.

-W mieście wybuchła wielki pożar, obracając w zgliszcza te zabudowania, które ocalały od pożogi wojennej.

1702, 1705.

-W wyniku najazdów wojsk litewskich i saskich miasto ponosi dalsze straty. Pozostaje tylko w mieście 3 gospodarzy.

1707.

-W Brześciu przebywa król szwedzki Karol XII, który przyjmuje tu posła ottomańskiego.

1707-1709.

-W mieście panują epidemie, które przynoszą dalsze straty ludnościowe.

1710-1711.

-W pochodzącej z tychże lat wizytacji znajduje się opis kościoła farnego. Spalony podczas wojen szwedzkich długo nie był odbudowywany, lecz opuszczony i pozostający bez dachu. Odbudowany został staraniem archidiakona wrocławskiego Tomasza Niemierzy (wiadomo skądinąd, że zmarł on w 1693 r.). W okresie, kiedy kościół był zniszczony, odprawiano nabożeństwa w znajdującej się po prawej stronie kaplicy św. Anny. W świątyni jest 5 ołtarzy: św. Stanisława, Zwiastowania NMP, św. Anny, św. Antoniego oraz nieznanego wezwania. Przy farze nie rezydują kapłani, przy czym nabożeństwa sprawują miejscowi dominikanie. W szkole parafialnej pracuje 2 nauczycieli. Kościół szpitalny Św. Ducha stoi przy drodze do Kruszyna. Drewniany, zbudowany również przez archidiakona Niemierzę. W szpitalu jest 6 podopiecznych.

1719.

-Mocą dekretu starościńskiego, majstrowie i rzemieślnicy żydowscy mają obowiązek płacić do cechu krawieckiego podatek w wysokości 2 grzywien i 2 szóstaków każdego roku, a także wypiekać na potrzeby mieszczan brzeskich dobry chleb. Mają też utrzymywać na swojej ulicy stróża.

1720.

-Król August II Saski nadaje przywilej na odbywanie w mieście 8 jarmarków w roku, tj. na Oczyszczenie NMP (inaczej Matkę Bożą Gromniczną), św. Józefa, św. Stanisława Biskupa i Męczennika, w niedzielę po Bożym Ciele, na świętych Piotra i Pawła, Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny, św. Michała Archanioła i św. Katarzynę. Będą to jednak jarmarki małe, prowadzące drobny handel sukna, naczyń glinianych i drobnych przedmiotów codziennego użytku.

1765.

-W rejestrach komory nieszawskiej brak wzmianek o kupcach brzeskich. Pewnym utrudnieniem stała się utrata żeglowności Zgłowiączki.

1771.

-Miasto zostaje opanowane przez konfederatów barskich. Zostają oni jednak wyparci przez pruskiego generała Bellinga, który nakłada na Brześć Kujawski wysoką kontrybucję.

1773.

-Koniec okupacji pruskiej.

1779.

-Brzeska fara p. w. św. Stanisława BM jest po pożarze, ale restaurowana z ofiar różnych ofiarodawców. Znajdują się tu relikwie św. Stanisława wraz z dokumentami autentyczności. Odpusty są obchodzone na św. Stanisława i św. Annę. Proboszcz nie rezyduje na miejscu, a prowadzi duszpasterstwo poprzez 2 wikarych. Nie ma szkoły parafialnej, przy czym organista bądź jeden z wikariuszy uczy dzieci (głównie w tym celu, aby miał kto służyć do Mszy Świętej). W klasztorze dominikańskim mieszka 11 zakonników.

1781.

-Pożar dzielnicy żydowskiej, wskutek czego pozostał 1 dom. Brzescy Żydzi zostają zwolnieni od płacenia podatków (za wyjątkiem pogłównego i podymnego) przez okres 1 roku. Po pobudowaniu na pustych placach domów będą obowiązani płacić 4 zł podatku i dla zapobieżenia dalszym pożarom wybudować 2 studnie. Otrzymują prawo do handlu wszelkimi towarami.

-Ustalono granice gruntów miejskich z Pikutkowem i Guźlinem. Rozdzielono grunty wsi Smólska, Popowiczek i Machnacza wzdłuż drogi do Włocławka, dalej przez las zwany Piaski do grobli dawnego młyna w Podborowicach, a od Pikutkowa "wraz z groblą na Łubie do Brześcia Kujawskiego przysądzono."

1782.

-Na podstawie spisane go przez komisarza Komisji Dobrego Porządku Inwentarza mieszczan Brześcia Kujawskiego można sądzić, że miasto zamieszkuje około 600-800 osób. W mieście są 103 place (w tym 81 w rękach chrześcijańskich, a 22 w żydowskich). W obrębie murów miejskich, oprócz Rynku, były następujące ulice: Zamkowa, Mniska, Knapska, Mistrzowska, Farna, Proboszczowska, Krakowska, Żydowska, Poprzeczna i Droga Flakowska. Poza murami miejskimi, na Przedmieściu Krakowskim: Zduńska, Strycharska, Zatylna, Nadrzeczna i Droga Krakowska, na Przedmieściu Toruńskim: Toruńska i Solarska. W Rynku stał ratusz oraz studnia. Miasto otaczały mury, wieże, baszty i fosa, będące w złym stanie. Prowadziły do niego dwie grożące ruiną bramy: Krakowska i Toruńska.

-Tutejsi żydzi posiadają pobudowaną na początku XVI w. synagogę.

1789.

-W Brześciu Kujawskim zostaje ustanowiona Cywilno-Wojskowa Komisja Porządkowa Województw i Ziemi w Koronie, obejmująca swą działalnością województwa brzesko-kujawskie i inowrocławskie.

1791.

-Asesoria nadworna przysądza miastu jezioro Smętowo, karczmę Bugaj oraz młyn Topielec.

1793.

-Dnia 16 stycznia następuje zajęcie miasta w wyniku II rozbioru Polski przez wojska pruskie. Wraz z powiatem weszło ono w skład departamentu piotrkowskiego prowincji Prusy Południowe, rypińskiej inspekcji podatkowej. Miasto staje się siedzibą ziemskiego majątku (domeny) króla pruskiego.

-W mieście mieszka 351 osób (w tym 111 Żydów). Wśród nich 221 osób to dorośli członkowie rodzin (110 mężów i wdowców oraz 111 żon i wdów), 22 dzieci powyżej 10 roku życia (12 synów i 10 córek), 40 dzieci poniżej 10 roku życia (18 synów i 22 córki), 50 osób związanych z rodzinami (6 czeladników, 2 uczniów, 28 służących

mężczyzn, 14 służące kobiety), 4 osoby nieosiadłe oraz 14 księży i zakonników (2 parafialnych, 10 ojców i 2 braci). Jest 226 katolików i 111 żydów.

-Na skład zarządu miejskiego składa się burmistrz, 6 rajców, wójt, pisarz i woźny. Przychód miasta wynosi 3690, a rozchód 3787 florenów i 16 groszy. Opłaty roczne z racji podatków państwowych 5901 florenów, 8 groszy i 5 denarów, a z racji zwierzchności 460 florenów (z browaru). Wierzytelności 4 000 florenów.

-Jest tu 91 domów (w tym 1 murowany), z których 5 znajduje się na przedmieściu (większość z nich była pokryta strzechą, a jedynie 8 było miało dach trwałe), a także 10 stodół. Parceli wolnych do budowania jest 33. Jest też ratusz, 2 kościoły i szpital-przytułek (4 osoby utrzymujące się z jałmużny, przy czym w poniedziałek daje się im obiad). Ulice i place publiczne częściowo wybrukowane, ale wymagają naprawy. W mieście nie ma żadnego sprzętu przeciwpożarowego.

-Liczba rzemieślników wynosi 88, z czego było 14 krawców (w tym 12 Żydów), 13 szewców, 12 rzeźników (w tym 8 Żydów), 12 rzeźaków (wszyscy Żydzi), 9 piekarzy (w tym 2 Żydów), 5 kuśnierzy (w tym 1 Żyd), 3 handlarzy lin (2 Żydów), 3 winiarzy, 2 stolarzy, 2 bławatników (Żydzi), 2 chirurgów (w tym 1 Żyd), 2 piwowarów, 2 organistów, po 1 kowalu, fryzjerze, zegarmistrzu, wyrabiającym cegłę, kołodzieju, cieśli, strycharzu, karczmarzu (Żyd), położnej, garbarzu i grabarzu. Ponadto jest 9 kupców (w tym 8 Żydów), 5 handlarzy (w tym 4 Żydów) i 3 szynkarzy winem. Funkcjonują cechy rzemieślnicze: szewców, krawców, piekarzy, młynarzy i piwowarów. Są też 2 browary, 1 karczma i 1 gospoda (prowadzona przez Żyda). Prawo propinacji należy do miasta. Roczna sprzedaż piwa wynosi 473 beczki (objętość beczki wynosi 55 garncy), a gorzałki 70 (objętość 60). Do ich produkcji zużyto 946 korcy słodu. Wolno jest też przywozić obce trunki. Inwentarz żywy w mieście liczy 30 koni, 36 wołów, 90 krów, 150 owiec, 50 świń i 10 kóz. Jest pozwolenie na odbywanie 9 jarmarków w roku, ale odbywa się jedynie 5 (kramne, bydłące i inne). W tygodniu odbywa się 1 targ w niedzielę. Do miasta należą 3 włóki roli, wspólne pastwisko i lasek.

-Wkrótce w mieście powstanie więzienie, zakład sukienniczy i poczta (w okresie zaboru rosyjskiego będzie jedynie funkcjonować ekspedycja Urzędu Pocztowego w Służewie).

1794.

-W sierpniu miasto zostaje przejściowo opanowane przez powstańców kościuszkowskich, którzy biorą do niewoli stacjonujący tu oddział wojska pruskiego (około 40 osób). Na czele oddziału powstańczego stoi kasztelan Dionizy Mniewski.

-W listopadzie działający w okolicach Brześcia Kujawskiego oddział powstańczy Michała Sokołowskiego skupia pod swoimi rozkazami około 1200 osób. Powstanie jednak wygasa i Brześć Kujawski dostaje się z powrotem w ręce pruskie.

1795.

-Brześć Kujawski wraz z powiatem znalazł się w granicach departamentu poznańskiego, wrocławskiej inspekcji podatkowej.

1796.

-W mieście powstaje inkwizytoriat dla powiatu brzeskiego, mający za zadanie prowadzenie śledztwa osób ściganych przez prawo oraz sprawowanie opieki nad więźniami i domami pracy. Zostaje tu powołany też Sąd Policji Poprawczej dla okręgów wrocławskiego, kowalskiego i radziejowskiego oraz Sąd Pokoju okręgu

włocławskiego.

1798.

-Władze pruskie organizują w mieście 1-oddziałową szkołę elementarną.

-Przeprowadzono reformę jarmarków. Odtąd w Brześciu będą się one odbywać 4 razy do roku: 1. Na Zwiastowanie NMP (25 marca), 3-dniowy, kramny, bydłęcy i wełniany; 2. Św. Jerzego, 1-dniowy, kramny i bydłęcy; 3. Św. Anny, 1-dniowy, kramny i bydłęcy i 4. Św. Michała Archanioła, 3-dniowy, kramny, bydłęcy i wełniany.

1800.

-Okolo tego roku Prusacy rozbierają ruiny zniszczonego przez Szwedów zamku, a na jego dawnych fundamentach wznoszą budynek więzienia.

-Brześć Kujawski zamieszkuje 786 osób (w tym 229 Żydów). Liczba członków rodzin wynosi 605, z czego jest 171 mężów lub wdowców, 168 żon lub wdów, 69 dzieci w wieku ponad 10 lat (36 synów i 33 córki), a 198 poniżej 10 lat (89 synów i 109 córek). Związanych z rodzinami było 138 osób – 16 czeladników, 28 chłopców, 39 służących mężczyzn, a 55 służących kobiet. Jest 11 zakonników. Ponadto 25 rozlokowanych w mieście żołnierzy pruskich garnizonu włocławskiego i 7 członków rodzin żołnierskich.

1803.

-Miasto ma 844 mieszkańców. Liczba żołnierzy pruskich wraz z rodzinami wynosi 35. Są 94 domy mieszkalne (w tym 6 murowanych, a 26 z trwałym dachem), 35 pustych parceli, 34 stodoły i 5 studni. Na sprzęt przeciwpożarowy składa się 5 sikawek ręcznych, 4 wiader, 4 bosaki, 2 kufy i 12 drabin.

-W Brześciu funkcjonuje manufaktura sukiennicza, która zatrudnia 16 osób. Ogólna jej wartość produkcji wynosi 1270 talarów.

1806.

-Z powodu zagrożenia katastrofą budowlaną zamknięto kościół farny, a nabożeństwa parafialne przeniesiono do kościoła klasztornego.

1807.

-W lipcu miasto wraz z powiatem wchodzi w skład Księstwa Warszawskiego, a dekretem Fryderyka Augusta zostaje zaliczony do departamentu bydgoskiego.

1809

-Brześć Kujawski staje się gminą miejską.

-Z racji wojny francusko-austriackiej przez Brześć Kujawski ciągną wojska obu stron. Wojska francuskie podczas swego postoju wyrządzają tu dużo szkód. Wielu mieszkańców zostaje powołanych na wojnę, z której wracają nieliczni. Na rzecz armii francuskiej nakłada się na miasto kontrybucję. Fara brzeska zostaje przeznaczona na magazyn.

1813.

-Po klęsce Napoleona następuje rosyjska okupacja Brześcia Kujawskiego (wraz z całym Księstwem Warszawskim).

-Brześć Kujawski był miastem po części murowanym, zawierającym 108 domów.

1815.

-Miasto wraz z powiatem wchodzi w skład utworzonego na Kongresie Wiedeńskim, a połączonego z Rosją Królestwa Polskiego (tj. Kongresowego).

1816.

-Brześć Kujawski wraz z powiatem wchodzi w skład województwa (od 1836 guberni)

mazowieckiego, obwodu brzesko-kujawskiego (z siedzibą we Włocławku).

-W mieście wybucha pożar, który powoduje duże zniszczenia. Dlatego też wybudowano tu cegielnię.

-Z owego roku pochodzi informacja, że dominikanie brzescy mieszkają w drewnianym budynku, mocno nadpróchniałym.

1818.

-W źródłach wymieniono aptekarza brzeskiego.

-Kościół klasztorny jest murowany, pokryty dachówką i podbity blachą. W jego wnętrzu znajduje się m. in. ołtarz główny i 7 bocznych; na chórze nowe organy o 3 miechach.

-W miejscowym szpitalu znajduje schronienie 6 ubogich.

1820.

-W mieście zamieszkuje 1149 osób, w tym 819 chrześcijan i 330 żydów. Liczba jarmarków wynosi 8. W ich przeddzień odbywają się targi. Miasto posiada wsie Pikutkowo i Guźlin, grunt zwany Margle, grunt i łąki Obory, ogrody na Jeziornie wraz z przyległym gruntem, 32 puste place na Przedmieściu Toruńskim, 65 pustych placów na Marglach, 63 puste place na Krakowskim Przedmieściu zajęte na ogrody do celów ekonomicznych, młyn, staw na rzece Zgłowiączce przy mieście, jezioro Smętowo, 17 włók lasów z zaroślami w Pikutkowie, pastwiska i cegielnię. Mieszkańcy utrzymują się zarówno z rzemiosła i handlu, jak i rolnictwa. Na jarmarkach sprzedaje się sukno, drobną kramarszczyznę i naczynia gliniane.

1823.

-Przystąpiono do uporządkowania urbanistycznego Brześcia. W wyniku tych działań powiększono rewir żydowski (przy ul. Krakowskiej), poszerzono niektóre ulice (dzisiejsze Narutowicza i Zamkową), wytyczono trakt włocławski, wybudowano ratusz w stylu klasycystycznym (według projektu Henryka Marconiego), a na mieszkańców miasta nałożono obowiązek budowy domów wyłącznie murowanych i krytych dachówką.

1825.

-Przez miasto przejeżdża car rosyjski i król polski Aleksander I. Zostaje on powitany przy kościółku Św. Ducha przez proboszcza brzeskiego, księdza kanonika Benedykta Cynkę.

1827 (albo 1828).

-Założenie cmentarza parafialnego na obecnym miejscu. Wcześniejsze cmentarze znajdowały się przy kościołach farnym, klasztorным i szpitalnym. Ponadto istnieje cmentarz żydowski.

1828.

-Miasto ma 1201 mieszkańców (w tym 759 chrześcijan, 419 żydów oraz 23 wojskowych). Wśród nich było 2 fabrykantów trunków krajowych, 7 szynkujących, 3 rzeźników, 6 piekarzy, 4 kupców i kramarzy, 1 płóciennik, 1 siodlarz-rymarz, 1 garbarz, 9 przekupniów, 3 ślusarzy i kowali, 1 stelmach, 3 stolarzy, 33 rolników, 1 bednarz, 3 cieśli, 1 hycel, 12 krawców, 3 kuśnierzy, 1 kapelusznik, 5 malarzy, 2 pasamoników i szmuklerzy, 22 szewców, 2 szklarzy, 1 mielcarz, 1 kominiarz.

1830.

-Siedziba obwodu brzesko-kujawskiego zostaje przeniesiona z Włocławka do Brześcia.

-W Niedzielę Palmową odbyło się pierwsze nabożeństwo w odrestaurowanym kościele farnym.

1831.

-Do Brześcia Kujawskiego i Włocławka w lipcu przeniesiono z Łowicza oddział polskiej kawalerii.

-Dowództwo wojsk carskich w celu walki z powstaniem listopadowym umieszcza w Brześciu Kujawskim znacznie większą liczbę straży przedniej (w końcu marca 1832 r. wynosiła ona 235 żołnierzy), która rozpędza istniejące tu polskie pospolite ruszenie.

1836.

-Siedziba obwodu brzesko-kujawskiego wraca do Włocławka.

1838.

-W mieście żyje 1 309 osób. Jest tu 49 różnych rzemiosł i innych zawodów. Dominuje krawiectwo (23 mistrzów) i szewstwo (20 mistrzów). Mieszka tu również 76 kupców i handlarzy. Liczba rzemieślników oraz mieszkańców trudniących się zajęciami nierolniczymi wynosi około 197 osób.

1842.

-Zlikwidowano powiat brzesko-kujawski, na miejsce którego powstał powiat włocławski.

1845.

-Do użytku mieszkańców oddano 3 studnie. Przystąpiono do budowy 3 pomp i mostu na Zgłowiączce oraz rozpoczęto dalsze brukowanie ulic (dotychczasowa długość wybrukowanych ulic miejskich wynosi jedynie 657 m).

1853.

-Miasto zamieszkuje 1 111 chrześcijan i 610 żydów. Wśród mieszkańców jest 78 rzemieślników, 3 kupców, 15 handlarzy i 24 rolników.

1863.

-Mieszkańcy Brześcia Kujawskiego biorą czynny udział w powstaniu styczniowym. Jeden z tutejszych dominikanów, o. Bronisław Markowski, jest kapelanem w oddziale powstańczym. W celu walki z oddziałami powstańczymi władze carskie umieszczają w Brześciu liczącą 200 żołnierzy kompanię strzelecką 14 Ołonieckiego Pułku Piechoty. Z tego też powodu w samym mieście nie było akcji powstańczych. We Włocławku zostaje powieszony za czynny udział w szeregach Żandarmerii Narodowej brześcianin Józef Borkowski, a stary ksiądz z Brześcia, zwany Maksem, podejrzewany o udział w powstaniu, przesłuchiwany i katowany.

1864.

-Władze carskie dokonują kasaty tutejszego klasztoru dominikańskiego. Jest to odwet za udział zakonników w powstaniu styczniowym. Zabudowania klasztorne zostają przeznaczone na cele rządowe, zaś sama świątynia przechodzi pod opiekę duchowieństwa parafialnego. Jedynym zakonnikiem, który pozostaje w klasztorze, jest o. Sadok Nalewajkowski.

-Swoją działalność kończy szpital (przytułek) Św. Ducha na Krakowskim Przedmieściu. Prowadził on również działalność medyczną (pracowali w nim lekarze).

-Rozebrano również drewniany kościółek poszpitalny pod takim samym wezwaniem. Był on pokryty dachówką, a wieżyczka do sygnaturki miedzią. Na jego wyposażenie składały się m. in. 3 ołtarze i niewielkie organy. Nabożeństwa w nim odprawiano w

niektóre dni. Przypisane do niego odpusty (z chwila rozbiórki przeniesione do fary) obchodzono w Poniedziałek Wielkanocny oraz Zesłania Ducha Świętego.

1865.

-W mieście jest 49 domów murowanych, a 67 drewnianych.

-W tutejszym więzieniu, należącym do cięższych w zaborze rosyjskim, przebywa 213 więźniów, w tym 145 za kradzieże.

1866.

-Liczba mieszkańców miasta wynosi 1 716 osób (w tym 944 chrześcijan, a 703 żydów).

1869.

-Umiera o. Sadok Nalewajkowski, który pozostał w Brześciu Kujawskim po kasacie klasztoru. Urodził się on w 1798 r. w Janowie koło Zamościa.

1876.

-Likwidacja instytucji sądowych w mieście, tj. Sądu Policji Poprawczej dla okręgów włocławskiego, kowalskiego i radziejowskiego oraz Sądu Pokoju Okręgu Włocławskiego.

-Ograniczenie ilości jarmarków do okresu co dwa miesiące. Targi odbywają się raz w tygodniu.

1877.

-W Brześciu Kujawskim jest 2 106 mieszkańców (941 mężczyzn i 1 165 kobiet), w tym 842 osoby wyznania mojżeszowego. Dochody miejskie wynoszą 2 839 rubli srebrnych, kapitał żelazny miasta 15 212, a zapasowy 3 762. Znajduje się tu więzienie na 100 więźniów, przytułek na 12 starców, Urząd Miejski, Stacja Poczтовая, a z zakładów przemysłowych fabryka maszyn. Miasto należy do Sądu Pokoju Okręg 4 we Włocławku. Ponadto są tu 2 kościoły oraz kaplica więzienna.

1880.

-Liczba ludności miasta wynosi 2 020. Domów w mieście jest 160, z czego 120 murowanych, a 40 drewnianych. Ponadto jest 51 wolnych placów pod zabudowę.

1882.

-W Brześciu Kujawskim działa dom schronienia, stacja pocztowa oraz szkoła katolicka i ewangelicka.

1894.

-W pobliżu miasta powstaje Cukrownia (budowa trwała od 1893) pod nazwą Towarzystwo Akcyjne Cukrownia Brześć Kujawski. Przerób buraków w nowej cukrowni został obliczony na 300 ton na dobę.

-Oprócz Cukrowni w mieście funkcjonuje jeszcze niewielka fabryka maszyn (produkująca sieczkarki), suszarnia cykorii włocławskiej fabryki Bohma oraz dwa warsztaty żelazne.

1895.

-Przy Cukrowni swoją działalność rozpoczyna Fabryczna Straż Pożarna.

1896.

-Miasto liczy 2 739 mieszkańców, z czego 40 % stanowią Żydzi.

1898.

-Powstaje Straż Ogniowa Ochotnicza.

1900.

-Uruchomienie przy Cukrowni utrzymywanej przez nią 1-oddziałowej szkoły dla

dzieci pracowników.

1902.

-Założenie przy parafii tajnej wypożyczalni książek, mającej na celu rozbudzenie ducha narodowego.

-Tutejsza Straż Ogniowa Ochotnicza liczy 73 członków czynnych, 28 wspierających i 1 członka honorowego (baron Leopold Kronenberg). Jednostka posiada 2 sikawki oraz po 8 beczek i drabin.

1904.

-W mieście powstaje apteka. Jej właścicielem jest Juliusz Cepeusz.

-Powstanie ochronki dla dzieci pracowników cukrowni.

1905.

-Powstanie ochronki dla dzieci miejskich.

-W podwórzu poklasztornym zorganizowano 5-oddziałową szkołę powszechną.

-Robotnicy Cukrowni, zrzeszeni w Związku Zawodowym Robotników Królestwa Polskiego, organizują strajk, a także aktywizują do wystąpień o charakterze ekonomicznym formali z pobliskich majątków ziemskich.

1906.

-W kampanii buraczanej 1905/06 przerób buraków w Cukrowni Brześć Kujawski podniesiono do 500 ton na dobę.

1908.

-Rozpoczęcie restauracji i regotyżacji kościoła parafialnego (wg proj. Tomasza Pajzderskiego). Potrwają one do 1911 r.

-Powstanie Domu Ludowego (pod zarządem parafialnym).

-Uruchomienie na potrzeby Cukrowni kolejki wąskotorowej (będącej jej własnością). Ogólna jej długość wynosi 37 km, a szerokość toru 75 cm. Na tabor kolejki składają się 4 parowozy, 132 wagony towarowe i 1 osobowy dla własnego użytku na 20 ludzi.

1909.

-Brześć Kujawski otrzymuje połączenie koleją wąskotorową z Włocławkiem.

1911.

-Powstanie Kasy Pożyczkowo-Oszczędnościowej.

-Zakończono prace nad witrażami w ostrołukowych oknach prezbiterium, nawy oraz kaplicy kościoła parafialnego. Zostały one wykonane przez warszawską firmę "Białkowski" według projektów Konrada Krzyżanowskiego.

1912.

-Po roku budowy oddano do użytku remizę Straży Ogniowej Ochotniczej. Przy tutejszej jednostce strażackiej zorganizowano również orkiestrę dętą (w latach 1964-1984 funkcjonowała ona jako orkiestra Cukrowni Brześć Kujawski).

-Wybudowanie kolejki wąskotorowej do Boniewa.

-Miasto liczy 3 111 mieszkańców, z czego 28% stanowią Żydzi.

1913.

-Podczas kampanii buraczanej 1912/13 w Cukrowni Brześć Kujawski następuje zwiększenie przerobu do 700 ton na dobę.

1914.

-W mieście działa Oddział Poczto-Telegraficzny.

-W wyniku działań I wojny światowej, toczonych w tutejszych okolicach, do miasta

wpadają podjazdy wojsk niemieckich bądź rosyjskich. W sierpniu niemiecki patrol wojskowy uprowadza z miasta 32 mężczyzn, których umieszczono jako jeńców w Magdeburgu.

-W dniach 11-12 listopada 1914 r., Brześć Kujawski znajduje się w centrum ognia artyleryjskiego. Poległo setki żołnierzy, walczących zarówno po stronie Rosji, jak i Niemiec. W mieście powstają dwa szpitale wojskowe. Spośród ludności cywilnej giną 2 osoby, a kilku zostało rannych. Pożar zaś niszczy 3 domy. Duże szkody powoduje też uderzenie pocisków w gmach dawnego klasztoru dominikańskiego oraz w więzienie. Zniszczeniu uległa też studnia miejska.

-Następuje okupacja niemiecka, w wyniku której miasto wraz z powiatem włocławskim zostaje włączone do Generał-Gubernatorstwa Warszawskiego. Władze okupacyjne prowadzą na terenie miasta gospodarkę rabunkową, rekwirując żywność na potrzeby wojska, konfiskując przedmioty miedziane, dzwony kościelne i piszczałki z organów kościoła poklasztornego, a także przejmując kolejkę wąskotorową.

1916.

-Likwidacja więzienia brzeskiego.

-Powstanie w mieście tzw. taniej kuchni, która w okresie zimowym wydawała do 250 obiadów dziennie. Funkcjonuje ona do 1918 r.

1917.

-Ponowna konsekracja fary brzeskiej (po zakończonym remoncie).

-W mieście powstaje Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej (jako kółko dramatyczne). - W szkole przy cukrowni zostaje wystawione bez zgody władz okupacyjnych amatorskie przedstawienie "Powstanie w 1863 r. na Kujawach".

-Na terenie miasta działa straż obywatelska, która utrzymuje ład i porządek na terenie miasta. Jej funkcjonariuszami są miejscowi strażacy.

1918.

-W listopadzie tutejsza młodzież rozbraja oddział wojsk niemieckich. Brześć Kujawski wchodzi w skład odrodzonego państwa polskiego. Administracyjnie zalicza się do powiatu włocławskiego, województwa warszawskiego.

-Miasto staje się siedzibą okręgu Policji Państwowej.

-W dawnym budynku więziennym powstaje Publiczna VII-klasowa Szkoła Powszechna im. króla Władysława Łokietka.

-Rząd polski przejmuje od Cukrowni na własność kolejkę wąskotorową. Od tej pory Cukrownia będzie płacić wysokie stawki taryfowe za przewożone ładunki.

-Swoją działalność w mieście rozpoczyna Czerwony Krzyż.

1919.

-W mieście gości generał Józef Haller, który wizytuje stacjonujący tu pułk Hallerczyków.

-W skład dekanatu brzeskiego wchodzi parafie Brześć Kujawski, Boniewo, Dąbie Kujawskie, Kłobia, Kruszyn, Lubraniec, Lubomin, Śmiłowice, Wieniec i Zgłowiączka.

1920.

-W związku z zagrożeniem agresją ze strony Rosji bolszewickiej powstaje w mieście Obywatelski Komitet Obrony Państwa.

-Mieszkańcy Brześcia Kujawskiego opodatkowują się kwotą w wysokości 4% od swoich dochodów z przeznaczeniem na potrzeby Armii Ochotniczej gen. Józefa

Hallera, do której wstępuje licznie młodzież z Brześcia Kujawskiego. Do Legionu Kobiecego zaciągają się również 3 kobiety. Od połowy lipca przez miasto ciągną tabory ludności cywilnej ze wschodu, uciekających przed nawałą bolszewicką. Brześcianie dowożą żywność obrońcom Włocławka.

1921.

-Wybudowanie przez Cukrownię linii wąskotorowych do Osiecin i Kościelnej Wsi. W dalszych latach sieć własnych cukrowniczych linii wąskotorowych będzie rozbudowywana.

-W Brześciu Kujawskim mieszka 3 818 osób. W tym jest 794 Żydów, co stanowi 20,9% ludności miasta.

1922.

-Pożar klasztoru poddominikańskiego. Zdołano uratować m. in. Najświętszy Sakrament oraz łaskami słynący obraz Matki Bożej Różańcowej.

1923.

-Wybudowanie linii kolejki wąskotorowej do Dębic.

-Uruchomienie Zakładów Ceramicznych "Rumaki".

-Liczba stałych mieszkańców miasta wynosiła 4 138 osób (ludność żydowska liczy 984 osoby). W skład trwałego majątku miejskiego wchodzi: 85 mórg ziemi ornej (wyzierżawiana przez miasto w drodze przetargu co 3 lata), 70 mórg nieużytków dzierżawionych przez koła łowickie bądź indywidualnych myśliwych, 300 arów lasu (systematycznie wyrąbywanego przez miasto), 1 dom w osadzie leśnej Wyrąb (wyzierżawiany różnym osobom), rzeźnia miejska, 5 jatek w rynku (dzierżawionych poszczególnym rzeźnikom), budynek ratusza (siedziba władz miejskich), dom – przytułek dla starców, gmach powięzienny (użytkowany do celów szkolnych) i odwyszalnia.

1924.

-Przyłączono do miasta nowe obszary: z gminy Falborz osadę młynarską Topielec, Cukrownię Brześć Kujawski, osadę fabryczną Bugaj, kolonię Nowo-Stary Brześć wraz ze stacją kolejki Brześć Kujawski, z gminy Piaski cegielnię i Zakłady Ceramiczne Rumaki, a z gminy Wieniec kolonię Karaskowo. Obszar miejski liczy odtąd 357,2 ha (wcześniej zaś 234 ha).

-Podczas kampanii buraczanej 1923/24 w Cukrowni Brześć Kujawski przerób buraków zwiększono do 1000 ton na dobę.

1926.

-Rozpoczęcie działalności przez Sejmikową Szkołę Rolniczą dla młodzieży męskiej w nowo wybudowanym budynku w Starym Brześciu oraz Rolniczego Zakładu Doświadczalnego i Organizacji Kółek Rolniczych.

-W Brześciu Kujawskim zostaje zorganizowane gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego "Sokół".

-Uruchomienie komunalnej elektrowni, początkowo dostarczającej prąd wyłącznie do celów oświetleniowych (40 Kwh, prąd stały o mocy 220 v).

-Cukrownia Brześć Kujawski jest Spółką Akcyjną. Kapitał zakładowy wynosi 4 800 000 zł polskich, a ogólna objętość 4 dołów spławiakowych 24 000 kwintali buraków. Fabryka produkuje zarówno cukier biały kryształ, jak i rafinadę w kostkach.

1927.

-Zakończenie malowania w kościele farnym polichromii, zawierającej m. in. sceny z historii miasta.

1928.

-Rozpoczęcie odbudowy kościoła poklasztornego (wg proj. Adolfa Buraczewskiego).

-Do Brześcia Kujawskiego przybywają zakonnicy ze zgromadzenia Niepokalanego Poczęcia NMP (koncepcjoniści, zwani przez okoliczną ludność modrakami).

-Działająca przy Cukrowni szkoła prywatna zostaje przekształcona w 7-klasową szkołę powszechną.

-Zakłady Ceramiczne Rumaki produkują cegłę sposobem ręcznym oraz częściowo zmechanizowanym. W okresie pełnego rozruchu zakład jest w stanie produkować od 3 do 7,5 miliona sztuk cegły rocznie. Jednak realna produkcja waha się w granicach od 2 do 5 milionów.

1929.

-W miejsce dotychczasowego Sądu Pokoju w Brześciu Kujawskim powstaje Sąd Grodzki. Do jego kompetencji będą należały m. in. spory majątkowe (w tym sprawy dziedziczenia), sprawy karne (np. o pobicie, uprawianie praktyki lekarskiej bez zezwolenia, oszustwa) i opiekuńcze czy udzielanie pomocy na żądane sądów zagranicznych.

-Utworzenie 3-letniej Publicznej Doksztalającej Szkoły Zawodowej, kształcącej absolwentów klas 6 szkoły powszechnej w zakresie rysunku technicznego. W szkole będzie pobierać naukę przeciętnie około 100 uczniów.

-Magistrat Brześcia Kujawskiego opiera swą gospodarkę na czerpaniu zysków ze źródeł pozaprodukcyjnych, takich jak podatki komunalne, dzierżawa miejskiej ziemi uprawnej, wydzierżawianie terenów łowieckich oraz odstępowanie prawa do polowania na gruntach miejskich, udzielanie prawa do prowadzenia karczem i wyszynku napojów alkoholowych, dzierżawa jatek, wynajem terenów miejskich pod zakładane przedsiębiorstwa prywatne, przeprowadzania transakcji spekulacyjnych. Znaczna część wydatków inwestycyjnych jest jednak pokrywana poprzez zaciąganie długo- i krótkoterminowych pożyczek.

-Tutejsza żydowska gmina wyznaniowa obejmuje Brześć Kujawski wraz z przedmieściem; z gminy Wieniec: Guźlin, Pikutkowo, Słone, Machnacz, Kąty, Wieniec, Marianki, Gustorzyn, Polówkę, Lipinki, Dziadowo, Wolice oraz Nową; z gminy Falborz: Stary Brześć, Falborz, Nowy Młyn, Miechowice, Jądrowice, Kąkową Wolę, Rządka Wolę i Popowiczki; z gminy Śmiłowice: Smólsk, Potok, Józefowo, Kruszyn, Markowo oraz Gróbce; z gminy Piaski: Sykułę, Manieczki oraz folwark Sokołowo; z gminy Bądkowo (pow. nieszawski): Bachórke, Kałęcin oraz Wysocin.

1930.

-Utworzenie Komunalnej Kasy Oszczędności.

-Odsłonięcie pomnika marszałka Józefa Piłsudskiego.

-Zakończenie odbudowy kościoła poklasztornego oraz ponowne jego poświęcenie. - Powstanie Związku Lokatorów oraz Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet.

-Znajdujące się w granicach miasta Zakłady Ceramiczne "Rumaki" Spółka Akcyjna produkują drenaże, dachówki, cegłę i kafle. Fabryka posiada własną bocznicę kolejki wąskotorowej.

-W Brześciu dają o sobie znać skutki wielkiego kryzysu gospodarczego. Kurczą się

rynki zbytu, maleje popyt na podstawowe artykuły spożywcze, a okoliczni rolnicy ograniczają zakupy towarów przemysłowych. Pomimo tego ceny większości artykułów w przeciągu roku spadają o kilka bądź kilkadziesiąt procent.

1931.

-Oddano do użytku nowy budynek drugiej w mieście (budowa trwała od 1928 r.) powszechnej Szkoły VII-klasowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego (nr 2). W wyniku tego nauczaniem zostało objętych 93,2% dzieci w wieku szkolnym.

-W mieście zamieszkuje 7 ewangelików. Chowają się oni na miejscowym cmentarzu parafialnym. Jednym z nich jest Antoni Zajda (1851-1933), wcześniejszy dwukrotny burmistrz Brześcia Kujawskiego, naczelnik więzienia i członek Zarządu miejscowej Straży Ogniowej.

1932.

-Mają miejsce protesty bezrobotnych. Domagają się oni zarówno poprawy swojej sytuacji materialnej, jak i ustąpienia władz miejskich. Atakują oni kamieniami z bruku ulicznego budynek Magistratu, jak i miejscowy garnizon policyjny. W wyniku tych działań zatrzymano 14 osób.

-Handel na terenie miasta składa się wyłącznie z małych sklepików, które w większości należą do kupców żydowskich. Jednocześnie rośnie napięcie pomiędzy Polakami a Żydami. Dochodzi do pobicia Polaków i wyzwick pod ich adresem, a z drugiej strony do rozrzucania ulotek o treści antyżydowskiej i zwalczania żydowskiego handlu.

-W Brześciu Kujawskim działają następujące partie polityczne:

-W mieście działają oddziały następujących politycznych organizacji żydowskich: Centralnej Organizacji Syjonistycznej, Syjonistycznej Partii Pracy "Hitachduth", Organizacji Syjonistów Rewizjonistów "Brith Hazohar", Centralnej Organizacji Żydów Ortodoksów "Aguda Izrael", Ogólnożydowskiego Związku Robotniczego "Bund"; zawodowych: Centralnego Związku Rzemieślników Żydów w Polsce, Związku Rzemieślniczego Żydów; ekonomicznych: Towarzystwa Bezprocentowych Pożyczek "Gemilus Chesed", Banku Spółdzielczego Drobnych Kupców i Handlarzy w Polsce; religijnych: Bractwa Pogrzebowego "Chewra Kadisza", Bractwa Psalmów "Chewra Tehilim", Bractwa Biblii "Chewra Mekera". Ponadto działają tu: Stowarzyszenie Wychowania Fizycznego "Jutrznia", dwie biblioteki oraz dwuklasowa szkoła (chader). Centrum życia tutejszej gminy żydowskiej koncentruje się wokół synagogi na ul. Krakowskiej, a cmentarz żydowski znajduje się na ulicy 11 listopada.

-Na majątek tutejszej żydowskiej gminy wyznaniowej składają się 3 budynki murowane, przy czym w pierwszym z nich mieści się m. in. mieszkanie rabina, w drugim I klasa chederu (szkoły religijnej), w trzecim II klasa chederu i kancelaria owej gminy, 2 drewniane mykwy (domy), cmentarz oraz rzeźnia murowana dla uboju ptactwa.

1933.

-Na bazie Domu Ludowego powstał Dom Katolicki (z ochronką dla dzieci, salą do przestawień i świetlicą Towarzystwa Gimnastycznego "Sokół").

-Do miasta przyłączono rozparcelowany majątek Falborek z gminy Falborz oraz część gruntów dawnego majątku Brześć Kujawski położonych przy wsi Guźlin z gminy Wieniec. W związku z tym przybywa liczba mieszkającej na terenie miasta ludności rolniczej.

-Powstaje Przedszkole Miejskie (już wcześniej funkcjonowało przedszkole parafialne). W obu przedszkolach były 4 wychowawczynie, a uczęszczało do nich przeciętnie rocznie 190 dzieci.

-Archeolog Konrad Jażdżewski rozpoczyna pod miastem badania archeologiczne, odkrywając osadę grupy brzesko-kujawskiej nad jeziorem Smętowo.

-Rozszerzono obszar istniejącego od końca XVI w. cmentarza żydowskiego (ul. 11 Listopada) o teren z majątku Falborek.

-W Brześciu Kujawskim mieszka 5 997 osób, z czego 5 285 to Polacy (88,13%), 707 Żydzi (11,79%), a 5 Niemcy (0,08%). Wśród zamieszkałych w Brześciu Kujawskim osób zrzeszonych w gminie wyznaniowej żydowskiej jest 32 kupców, 16 krawców, 12 handlarzy, 10 szewców, 5 rzeźników, 3 właściciele domów, 2 właściciele restauracji, 2 piekarzy, 2 szklarzy, 2 fryzjerów, 2 furmanów, 2 kamaszników, 2 właściciele aut pasażerskich, 1 lekarz dentyista, 1 fryzjer, 1 właściciel kolektury, 1 intrologator, 1 akuszerka, 1 blacharz, 1 właściciel lasu i tartaku oraz 1 pośrednik.

-W mieście działają Stronnictwo Narodowe (endecja) oraz Żydowska Socjalistyczna Partia Robotnicza Robotnicy Syjonu (Poalej Sjon Prawica). Stosunkowo duże wpływy ma tu też Komunistyczna Partia Polski (KPP), a mniejsze Polska Partia Socjalistyczna (PPS).

1934.

-Obszar miasta liczy 1 200 ha, a liczba mieszkańców 6 500 (w tym około 700 osób to mniejszość żydowska i inne mniejszości narodowe).

-Według sprawozdania lustratora Związku Miast znaczna część mieszkańców Brześcia to robotnicy niewykwalifikowani, znajdujący sezonowo zajęcie w przemyśle i częściowo przy robotach rolnych w okolicznych majątkach ziemskich. Pomimo tego miasto jest atrakcyjne dla okolicznych bezrolnych, którzy osiadają na terenie Brześcia Kujawskiego z nadzieją, że otrzymają tutaj pracę, co stworzy im lepsze warunki bytowania niż w okolicznych folwarkach.

-Na początku roku liczba zarejestrowanych bezrobotnych wynosi 821, z czego uprawnionych do pobierania ustawowych zasiłków jest 120 osób. Na tej podstawie przyjmuje się, że w okresie zimowych nie posiada własnych środków egzystencji około 2 500 – 3 200 osób, co stanowi około 38-47% ludności Brześcia Kujawskiego.

-Na terenie miasta działają m. in.: poczta, stacja wąskotorowej Kolei Dojazdowej Kujawskiej oraz 2 szkoły, które dysponują łącznie 19 salami szkolnymi, 2 salami robót ręcznych, 1 salą gimnastyczną, 1 świetlicą, 1 gabinetem fizycznym, 1 biblioteką i 4 szatniami. W roku szkolnym 1934/35 na 25 istniejących oddziałów (klas) szkolnych w obu szkołach jest obsadzonych 21 etatów nauczycielskich.

-Tutejsza elektrownia obsługuje 241 abonentów na terenie miasta (w tym magistrat i oświetlenie uliczne). Produkcja prądu jest droga, a cena jednego kilowata kształtuje się na poziomie 80 gr. Roczna średnia produkcja wynosi około 34 000 Kwh. Jest to jednak przedsiębiorstwo deficytowe, nie wpływające pozytywnie na kształtowanie budżetu miejskiego. Istniejąca na terenie Brześcia Kujawskiego sieć elektrycznych przewodów napowietrznych wynosi ponad 8 km. Jej stan jest jednak niezadowolający. Z tego powodu 20-25% produkcji energii elektrycznej odlicza się na straty.

-W Brześciu Kujawskim działa rzeźnia miejska, która jest przedsiębiorstwem o małej zdolności produkcyjnej. Będzie ona funkcjonować do końca okresu międzywojennego.

Jest ona czynna przez 4 dni w tygodniu, a zdolność przerobowa wynosi 10 sztuk bydła rogatego lub 40 sztuk trzody chlewnej dziennie. Jej rola ogranicza się do uboju bydła i weterynaryjnego badania mięsa. Urządzenia zakładu są prymitywne, a jego stan sanitarny pozostawia wiele do życzenia.

-Działa targowisko miejskie, które daje miastu pewne zyski z opłat targowych i postojowych, nie wymagając większych nakładów finansowych. Jakkolwiek jest ono wystarczające dla miejscowych potrzeb, to jednak panujące na nim warunki sanitarne budzą zastrzeżenia.

-Kapitał realny Komunalnej Kasy Oszczędności wynosi 25 000 zł (zadeklarowany 50 000 zł).

-Trwały majątek komunalny powiększył się o nabyte przez Brześć Kujawski obszary leśne o areale 229,5 ha.

-Podczas kampanii buraczanej 1933/34 w Cukrowni Brześć Kujawski przerób buraków zwiększono do 1 400 ton na dobę. Zatrudnia ona około 100 stałych pracowników, a w czasie kampanii buraczanej około 900. Zakłady Ceramiczne Rumaki, pracujące średnio przez 200 dni w roku (nie podjęły w ogóle pracy w 1933 r.), zatrudniają mniej więcej 160 robotników.

-Oprócz tego na terenie miasta działają 2 małe wytwórnie cykorii oraz około 200 zakładów rzemieślniczych (w rękach polskich i żydowskich).

1935.

-Przed Szkołą Powszechną im. Króla Władysława Łokietka ufundowano z okazji trwającego w Kościele katolickim roku jubileuszowego przez tutejszy oddział Akcji Katolickiej oraz parafian brzeskich figurę Chrystusa Króla (później przeniesiono ją na skrzyżowanie dróg do Włocławka i Wieńca).

1936.

-W Brześciu Kujawskim funkcjonują dwie komórki Komunistycznej Partii Polski (w sumie 10 członków, w tym miejscowi Żydzi) oraz 3 komórki Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej (w sumie 12 osób).

-Na dzień 31 grudnia liczba bezrobotnych mieszkańców Brześcia Kujawskiego wynosi 720, z czego zarejestrowanych jest 418 osób.

1937.

-W zabudowaniach poddominikańskich, które wcześniej zostały opuszczone przez zgromadzenie koncepcjonistów, rozpoczynają działalność siostry elżbietanki. Do momentu wybuchu wojny podejmują one działalność opiekuńczą (przedszkole parafialne, opieka nad starcami), edukacyjną (kursy szycia i robót ręcznych), medyczną (pielęgniarka w Ośrodku Zdrowia i Stacji Opieki nad Matką i Dzieckiem) i kościelną (praca w kościele, prowadzenie stowarzyszeń katolickich). W 1939 r. było tu 7 sióstr. Po wojnie zaś podejmą one działalność katechetyczną.

-W mieście rozpoczyna swoją działalność Komitet Bezrobotnych, będący pod wpływem Komunistycznej Partii Polski.

-Wśród brzeskich Żydów największym poparciem cieszy się "Bund" – 70%, a syjoniści i ortodoksi po 15 %.

1938.

-W wyniku reformy administracyjnej państwa polskiego miasto wraz z powiatem włocławskim trafia do województwa pomorskiego (ze stolicą w Toruniu).

-Przy tutejszej parafii działają następujące stowarzyszenia religijne: Bractwo Miłosierdzia Bożego, Arcybractwo Różańcowe, Trzeci Zakon św. Franciszka z Asyżu, Żywy Różaniec, Arcybractwo Straży Honorowej Najśłodszego Serca Jezusowego, Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary, Dzieło Świętego Dzieciństwa, Krucjata Eucharystyczna, Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich oraz kilka oddziałów Akcji Katolickiej.

1939.

-Przed wybuchem II wojny światowej liczba ludności miasta wynosi 6 744. Cukrownia Brześć Kujawski była trzecią co do wielkości produkcją w Polsce.

-Do ważniejszych imprez kajakowych w Brześciu Kujawskim należą nocne rejsy do lasu sokołowskiego w noc świętojańską w poszukiwaniu kwiatu paproci (23-24 czerwca), regaty kajakowe na Zgłowiączce na odcinku Upust-Rumaki z racji Dni Morza 28-29 czerwca (organizowane przez Ligę Morską i Kolonialną) oraz walkę kopijników na Upuście.

-Po wybuchu II wojny światowej, 9 września 15 Dywizja Piechoty (jej sztab w czasie walk mieścił się w Brześciu Kujawskim) Armii "Poznań" tworzy na linii Włocławek - Brześć Kujawski pozycje obronne, a dzień później żołnierze z tej dywizji próbowali zatrzymać poruszające się po drodze Wieniec-Osięciny wojska niemieckie. Skończyło to się jednak niepowodzeniem. Ginie 22 żołnierzy polskich, którzy zostaną pochowani w zbiorowej mogile na cmentarzu parafialnym.

-Dnia 14 września Brześć Kujawski trafia pod okupację niemiecką. Miasto wraz z powiatem włocławskim zostało 8 października bezpośrednio włączone do Rzeszy Niemieckiej, tzw. Kraju Warty. Jego nazwa została zmieniona na Brest-Kujawien. Na miejsce gminy Brześć Kujawski powołano tzw. Amtkomisariat (miasto Brześć Kujawski oraz dotychczasowe gminy wiejskie Falborz i Wieniec). Pod zarząd niemieckich władz okupacyjnych trafiła również Cukrownia, służąca odtąd potrzebom niemieckim.

-Władze niemieckie aresztowały 8 października kilku nauczycieli szkół brzeskich.

-W listopadzie (po aresztowaniu biskupa sufragana włocławskiego Michała Kozala) proboszcz i dziekan brzeski ks. prałat Stefan Kuliński przejmują obowiązki wikariusza generalnego na północny rejon diecezji włocławskiej.

-Miejscowych Żydów zmuszono do rozebrania synagogi. W grudniowym transporcie ludności żydowskiej z Włocławka i powiatu włocławskiego do Szczepieszyna były rodziny z Brześcia Kujawskiego.

-W lasach na Łubie w grudniu rozstrzelano 39 mieszkańców Brześcia Kujawskiego, będących członkami organizacji lewicowych (w tym działacze KPP i PPS).

1940.

-Na początku marca zostaje aresztowany przez Niemców ks. Stefan Kuliński oraz jego wikariusz ks. Franciszek Czarnecki. Ks. Kuliński zostaje zwolniony po 2 miesiącach.

-W Brześciu działa komórka wspólnej dla Kujaw wschodnich sieci wywiadu Związku Walki Zbrojnej (Armii Krajowej). Była ona oparta o punkty skupu Hurtowni Warzyw i Owoców Alfreda Krausego.

-Działają również ogniwa innych organizacji konspiracyjnych: Kujawskiego Związku Polityczno-Literackiego (około 25 osób), Kujawskiego Stowarzyszenia Polityczno-Literackiego oraz Polskiej Armii Podziemnej.

-Rozpoczyna działalność tajne nauczanie. Będzie ono funkcjonowało aż do końca okupacji niemieckiej.

-Działa też drużyna Szarych Szeregów im. Władysława Łokietka. Do mieszkańców dociera również konspiracyjna prasa.

-W ciągu roku we wrocławskim getcie zostają osadzeni Żydzi z Brześcia Kujawskiego.

-Do miasta napływają osadnicy niemieccy.

1941.

-Na początku roku niemieckie władze okupacyjne tworzą getto żydowskie. Część przebywających w nim osób wywieziono do obozów pracy w okolicach Poznania, a inną część do getta do Łodzi (do tego drugiego 399 osób, w tym 290 kobiet).

-W październiku następuje ponowne aresztowanie ks. Stefana Kulińskiego, którego wywieziono do obozu koncentracyjnego w Dachau k. Monachium. Brzeski kościół parafialny zostaje zamknięty. Jakiś czas nabożeństwa sprawuje z ramienia okupantów konfident gestapo, podający się kiedy indziej za kapelana Wojska Polskiego lub zakonnika.

1942.

-Pozostałych w brzeskim getcie około 250 Żydów wywieziono w kwietniu do obozu zagłady w Chełmnie nad Nerem, gdzie ich zamordowano.

-W maju w obozie śmierci Hartheim w Górnej Austrii zostaje zamordowany ks. Stefan Kuliński.

-W lipcu Niemcy likwidują dom zakonny sióstr elżbietanek, a podoopiecznych starców prawdopodobnie wywożą do Chełmna nad Nerem, gdzie ich mordują.

-W Brześciu działa rejon ZWZ-AK, wchodzący w skład Obwodu Włocławek. Struktury rejonu są zorganizowane w oparciu o pracowników Cukrowni Brześć Kujawski.

-Powstaje tajna komórka PPR. Będzie ona jedną z aktywniejszych komórek tej partii w rejonie wrocławskim (w lutym 1945 będzie liczyła 210 członków).

1943.

Nazwa miasta zostaje zmieniona na Brest (Wartheland), która funkcjonuje do końca okupacji.

1945.

-Dnia 20 stycznia wskutek ofensywy Armii Czerwonej (47 armia 1 Frontu Białoruskiego) i Ludowego Wojska Polskiego (1 Brygada Pancerna im. Bohaterów Westerplatte) następuje wyzwolenie Brześcia Kujawskiego spod okupacji hitlerowskiej. W rejonie miasta ginie 47 żołnierzy polskich i radzieckich, którzy zostaną pochowani na cmentarzu brzeskim we wspólnej kwaterze.

-Miasto i gmina wraz z powiatem wrocławskim wchodzi początkowo w skład reaktywowanego województwa pomorskiego, a od marca nowo utworzonego województwa bydgoskiego. W lutym zostaje powołana Rada Narodowa, złożona z 12 radnych. W wyniku tego w mieście ukształtowała się tzw. władza ludowa, w której przewagę uzyskali komuniści (PPR). Oprócz nich działało również koło opozycyjnego wobec komunistów PSL-u, a także zależne od tych pierwszych PPS, SL i SD.

-W Brześciu Kujawskim, podobnie jak w całym kraju, występują znaczne trudności zaopatrzeniowe. Brakuje podstawowych artykułów żywnościowych (mąka, chleb, kasze, tłuszcze, cukier, sól, w mniejszym stopniu dostarczane przez okolicznych

gospodarzy mleko i nabiał). Daje też o sobie znać poważny brak opału.

-Cukrownia Brześć Kujawski, stając się przedsiębiorstwem państwowym, wchodzi w skład Okręgu Pomorskiego Zjednoczenia Przemysłu Cukrowniczego. Podczas kampanii buraczanej (listopad-grudzień) przerobiono 57 tysięcy ton buraków, uzyskując 8 tysięcy 400 ton cukru.

1946.

-Ludność Brześcia Kujawskiego liczy 4 937 mieszkańców (w tym 31 Żydów).

1948.

-Powstaje Biblioteka Publiczna.

-W Brześciu Kujawskim działają następujące zakłady rzemieślnicze: ślusarski Józefa Szumana (ul. Reymonta 10), krawieckie Stanisława Dąbrowskiego (Żeromskiego 25), Stanisława Hadrowicza (Kolejowa 14), Czesława Jabłońskiego (Krzyżowa 11), Adama Słowińskiego (Krakowska 42), Franciszka Szarwakowskiego (Reymonta 1) i Władysława Zapieca (Farska 1), cholewskarski Stanisława Czyżewskiego (Krzyżowa 6), rymarski Franciszka Jędrzejczaka (Widok 6), szewskie Franciszka Brzozowskiego (Narutowicza 1), Leona Ciechalskiego (Krakowska 94), Stanisława Ciemnego (Reymonta 16), Jana Koteckiego (Mickiewicza 24), Kazimierza Olszewskiego (Kilińskiego 27), Stanisława Pyrzyńskiego (Kilińskiego 24) i Bronisława Żelaznego (Kilińskiego 55), piekarskie Adama Kejny (Żeromskiego 2) i Antoniego Majewskiego (Krakowska 25), rzeźnicze Bolesława Bruzdy (Reymonta 8), Jana Głowińskiego (Kilińskiego 9) i Marcina Rydla (Reymonta 9), fryzjerskie Mariana Borowego (Reymonta 1) i Władysława Smolińskiego.

1949.

-Mają miejsce profanacje figur i kapliczek: Chrystusa Króla (odrabano ręce i zeszpecono twarz), Serca Pana Jezusa na cmentarzu parafialnym (powalenie na ziemię, a w związku z tym przełamanie się jej), Matki Bożej obok Cukrowni (ufundowanej w poprzednim roku przez pracowników zakładu (obrzucenie kamieniami, uszkodzenie znajdującego się na kapliczce krzyża miedzianego i podziurawienie obrazu Matki Bożej Bolesnej) i na Falborku (wzniesionej 2 lata wcześniej sumptem mieszkańców osiedla; powyrywano okienka, potłuczono szyby i skradziono figurę Maryi Niepokalanej). Według śledztwa, przeprowadzonego przez UB, sprawcą był 23-letni członek PZPR i ZMP. Na dodatek podczas trwania misji parafialnych dochodzi do rozwieszenia ulotek, w których szkaluje się Kościół katolicki i grozi słuchającym nauk misyjnych wiernym śmiercią.

-Według oceny szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa w Bydgoszczy, Brześć Kujawski jest znany od dłuższego czasu z antyklerykalnego nastawienia.

1950.

-Zgodnie z reformą sądownictwa zostaje zlikwidowany tutejszy Sąd Grodzki.

1952.

-Podczas kampanii buraczanej Cukrownia Brześć Kujawski przerabia 152 982 ton buraków i uzyskuje w zamian 18 980 ton cukru.

1954.

-W wyniku reformy administracyjnej kraju, wprowadzającej w miejsce gmin gromady, Brześć Kujawski staje się osobnym ośrodkiem administracyjnym.

1957.

-Po wieloletniej przerwie wznawiają swą działalność Zakłady Ceramiczne "Rumaki", przy czym nie będą one produkowały cegły, a jedynie sączi drenarskie.

1959.

-Swą działalność rozpoczyna Bank Spółdzielczy w Brześciu Kujawskim.

1961.

-Wybudowano stadion sportowy.

1964.

-Najwięcej mieszkańców Brześcia Kujawskiego, bo 55,3% jest zatrudnionych w przemyśle uspołecznionym, 29,7% w rolnictwie, 1,9% w komunikacji, tyle samo w budownictwie, a w innych sektorach (administracja, oświata, służba zdrowia, handel, rzemiosło) 11,9%.

1965.

-Miasto liczy 4 523 mieszkańców, z czego 2 114 osób to mężczyzn, a 2 409 kobiety. Gęstość zaludnienia wynosi 65 osób na km², a obszar miasta 6,92 km².

-Roczne zatrudnienie w Cukrowni Brześć Kujawski kształtuje się od 1950 r. na poziomie od 604 do 717 pracowników. Zakład pracuje zarówno w oparciu o buraki cukrowe z terenu powiatu włocławskiego, jak i prowadzi kontraktację w przyległych częściach powiatów aleksandrowskiego i radziejowskiego. Roczny jej przerób waha się w od 13 do 24 tysięcy ton cukru.

1966.

-Na terenie Brześcia Kujawskiego rozpoczyna swą działalność spółdzielczość mieszkaniowa, która przystąpi do budowy osiedla Hanki Sawickiej.

1968.

-Powstaje Gminny Klub Sportowy "Łokietek".

-W mieście działają następujące przedsiębiorstwa i instytucje: Prezydium Miejskiej Rady Narodowej, Parafia Rzymskokatolicka p. w. św. Stanisława Biskupa i Męczennika, Cukrownia Brześć Kujawski, Państwowy Ośrodek Maszynowy, punkt usługowy Spółdzielni Pracy Branży Drzewnej, Spółdzielnia Pracy Branży Skórzanej, leśnictwo, świetlica miejska, świetlica przy Cukrowni Brześć Kujawski, kino "Hel", boisko sportowe klubu "Olimpia", Miejska Biblioteka Publiczna, dwie szkoły podstawowe (nr 1 i 2), Dom Książki, filia Muzeum Kujawskiego we Włocławku, Miejski Ośrodek Zdrowia, apteka, PGR, stacja kolei wąskotorowej, Urząd Poczto-Telekomunikacyjny, Spółdzielnia Pożyczkowo-Oszczędnościowa, Państwowa Lecznica dla Zwierząt, Gminna Spółdzielnia "Samopomoc Chłopska", Zakład Wulkanizacyjny Państwowego Ośrodka Maszynowego, Zakład Mechaniki Pojazdowej Józefa Strzeleckiego, Zakład Fotograficzny Romana Stachowicza, Zakład Zegarmistrzowski Jana Waszaka, Zakład Fryzjerski Józefa Nowackiego, stacja benzynowa CPN, gospoda GS "Samopomoc Chłopska", kawiarnia GS "Samopomoc Chłopska". W Starym Brześciu było zaś Państwowe Technikum Rolnicze.

1970.

-Brześć Kujawski jest miasteczkiem o charakterze przemysłowo-usługowym. Główną rolę odgrywa tutejsza Cukrownia, która zatrudniała pod koniec roku 906 osób. W gospodarce narodowej (w tym w rolnictwie) zatrudnionych było 1 886 osób, z czego w gospodarce uspołecznionej 1 655 osób (w tym w rolnictwie uspołecznionym 175 osób). Z zajęć pozarolniczych gospodarki uspołecznionej 1480 osób, z czego 1121

osób w przemyśle, transporcie i łącznie 20, obrocie towarowym 154, gospodarce komunalnej 35, oświacie i kulturze 56, ochronie zdrowia, finansach i administracji 40, a w pozostałych sektorach gospodarki uspołecznionej 29. Do pracy do Włocławka dojeżdża 18,8% mieszkańców. Na 1 km² przypada 688 mieszkańców. Udział sadów w powierzchni ogólnej miasta wynosi 9,5 %, a warzyw i truskawek 3,8%.

1972.

-W wyniku zniesienia gromad miasto Brześć Kujawski staje się ponownie siedzibą gminy (tzw. miasto-gmina).

1975.

-Miasto-gmina Brześć Kujawski wchodzi w skład nowo utworzonego województwa włocławskiego. Urzędem administracji państwowej stopnia podstawowego stał się Urząd Miasta i Gminy Brześć Kujawski na czele z naczelnikiem miasta i gminy.

-W kościele parafialnym ma miejsce nawiedzenie obrazu Matki Bożej Częstochowskiej.

-Poświęcono także nowoczesną kaplicę z wyposażeniem z drewna lipowego (autor Władysław Trojan).

1976.

-Brześć Kujawski liczy 4 723 mieszkańców, co daje mu 6 miejsce w województwie. Do pracy do Włocławka dojeżdża 527 osób (w tym 318 w przemyśle). Zaś 1 711 brzeszczan jest zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej.

-Na miejscu zniszczonego przez Niemców podczas II wojny światowej cmentarza żydowskiego zlokalizowano basen miejski.

1978.

-Zlikwidowano połączenie kolei wąskotorowej przez Smólsk do Włocławka. Według rozkładu czas przejazdu kolejką z Brześcia Kujawskiego do Włocławka wynosił 44 minuty, podczas gdy PKS-em jedynie 20 minut.

1979.

-Na wszystkich Mszach Świętych w niedzielę 25 listopada ma miejsce liczenie wiernych. Wzięło w nich udział 1 299 osób (529 mężczyzn, a 770 kobiet), co stanowi 18,5% ogólnej liczby parafian. Do Komunii Świętej przystępują 92 osoby (22 mężczyzn i 70 kobiet), a więc 1,8% całości.

1980.

-Oddano do użytku nowy budynek ośrodka zdrowia z 9 gabinetami i apteką oraz mieszkaniami dla personelu.

-Na terenie Brześcia Kujawskiego powstają lokalne struktury NSZZ "Solidarność".

-Według zbieranych od 1951 r. danych, w Brześciu Kujawskim występują najniższe w województwie włocławskim średnie roczne sumy opadów (462 mm, przy czym w następnych latach liczba ta spadnie do 433 mm). W półroczu ciepłym (IV-IX) wynoszą one 296, a w chłodnym (X-III) 156 mm.

1981.

-Na terenie Brześcia Kujawskiego powstają lokalne struktury "Solidarności" Rolników Indywidualnych.

-Daje się we znaki trudna sytuacja społeczno-gospodarcza. W związku z tym do parafii brzeskiej napływają dary z Europy Zachodniej i Ameryki Północnej (żywność, odzież i leki). Pomoc kierowana jest do ludzi znajdujących się w trudnych warunkach.

-Przerób buraków na dobę w Cukrowni Brześć Kujawski wynosi 2 000 ton.

1984.

-Miasto i Gmina zostają odznaczone przez Radę Państwa PRL Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

1987.

-Na osiedlu Hanki Sawickiej oddano do użytku nowy budynek Zbiorczej Szkoły Gminnej o 33 salach lekcyjnych. Trwają prace przy budowie znajdującego się obok 4-oddziałowego przedszkola, sali gimnastycznej, kompleksu boisk oraz segmentu administracyjno-kuchенно-żywnościowego. Jednocześnie funkcje szkolne przestaje pełnić tzw. Zamek, gdzie była zlokalizowana Szkoła Podstawowa nr 1.

-Rozpoczyna swą działalność prywatna Kujawska Fabryka Maszyn Rolniczych "Krukowiak" (właściciel Janusz Borkowski).

1988.

-Cukrownia Brześć Kujawski rezygnuje z dowozu buraków kolejką wąskotorową. Odtąd odbywa się on jedynie za pomocą samochodów ciężarowych.

1989.

-Przez Brześć Kujawski przechodzi I Pielgrzymka Piesza z Włocławka na Jasną Górę. Parafianie podejmują pielgrzymów śniadaniem (odtąd będzie to zwyczajem corocznym).

1990.

-W związku z przemianami ustrojowymi i zniesieniem na terenie kraju rad narodowych, powołano Radę Miasta i Gminy Brześć Kujawski. Przywraca się urząd burmistrza, który zastępuje dotychczasowego naczelnika.

-Cukrownia Brześć Kujawski, należąca wcześniej do Przedsiębiorstwa Państwowego Cukrownie Kujawskie i Przedsiębiorstwa Państwowego Cukrownie Toruńskie, uzyskuje osobowość prawną. Staje się przez to przedsiębiorstwem samodzielnym, wskutek czego zostaje wpisana do rejestru przedsiębiorstw państwowych. Średni przerób dobowy wynosi 2 360 ton. Pomimo tego zakład ma trudności finansowe.

-Oprócz Cukrowni Brześć Kujawski na terenie miasta działają następujące przedsiębiorstwa: Gminna Spółdzielnia (GS), Mieszalnia Pasz Treściwych (należąca do GS-u), Cegielnia "Rumaki", Suszarnia Cykorii (uległa częściowemu spaleni), Państwowy Ośrodek Maszynowy (POM), Spółdzielnia "Piaś", Samopomoc Chłopska, filia Spółdzielni Odzieżowej "Sawena", filia Spółdzielni "Włoskór", filia Spółdzielni "1 maj" oraz Zakład Ceramiki Budowlanej "Ceramix". Ponadto działa tu Bank Spółdzielczy.

-Następuje rozwój sektora prywatnego. Pod budowę sklepów przeznaczono place przy ulicach Krakowskiej i Kilińskiego. Swoją działalność handlową ogranicza Gminna Spółdzielnia. Trudności finansowe przeżywają POM, Cegielnia "Rumaki", wspomniane wyżej filie włocławskich spółdzielni oraz Bank Spółdzielczy (te drugie zostaną później zlikwidowane). W związku z tym na terenie Brześcia Kujawskiego pojawia się nieznane w poprzednim okresie zjawisko bezrobocia.

-W ciągu roku w tutejszym kościele parafialnym sakrament chrztu świętego przyjęło 116 dzieci, małżeństwa 53 pary, I Komunii Świętej 134 dzieci, a na cmentarzu pochowano 107 zmarłych.

1991.

-W związku z powołaniem na terenie województwa wrocławskiego rejonów administracyjnych dla wykonywania zadań administracji rządowej, Brześć Kujawski podlega Urzędowi Rejonowemu we Wrocławku.

1993.

-Do użytku zostaje oddana stacja gazowa, co przyspiesza gazyfikację miasta i gminy.
-W związku z oddaniem do użytku stacji uzdatniania wody w Brzeziu, przyspieszeniu ulega budowa sieci wodociągowej.

1994.

-Brześć Kujawski liczy 4 661 mieszkańców, co daje mu 7 miejsce w województwie. Na 1 000 mieszkańców 96 jest zatrudnionych w przemyśle.

-Po raz pierwszy biskup wrocławski zawiera Opatrzności Bożej kampanię buraczaną Cukrowni Brześć Kujawski oraz dokonuje poświęcenia fabryki i jej urządzeń. Odtąd staje się to zwyczajem corocznym.

-Postępują prace nad telefonizacją miasta.

-Według badań Brześć Kujawski zalicza się do II klasy rozwoju (wysokiego) społeczno-gospodarczego. Pomimo tego nastąpił tu znaczny spadek miejsc pracy w porównaniu z 1988 r.

-Cukrownia Brześć Kujawski w ciągu roku pobrała ze Zgłowiączki 46 767 m³ wody.

1995.

-Przedsiębiorstwo Państwowe Cukrownia Brześć Kujawski zostaje przekształcona w jednoosobową spółkę Skarbu Państwa i odtąd nazwa zakładu brzmi Cukrownia Brześć Kujawski Spółka Akcyjna.

1997.

-Oddano do użytku nową oczyszczalnię ścieków.

-Zakończono pierwszy etap budowy kanalizacji sanitarnej-deszczowej i przystąpiono do drugiego etapu.

-W mieście jest 1 067 bezrobotnych, a z pomocy społecznej korzysta 550 osób.

-Przy Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury powstaje dziecięcy zespół folklorystyczny "Dzieci Kujaw". Oprócz niego działają tu następujące sekcje: grupa seniorów "Spod Strzechy", zajęcia kulinarne "koło małych smakoszy", koło teatralne, zespół muzyczno-wokalny "Psocki", zespół rockowy "Primal Fear", zespół "Flesz" i zespół taneczno-wokalny "Tęcza".

1998.

-Na basenie miejskim odbywa się I Turniej Piłki Plażowej (impreza coroczna).

-Brześć Kujawski liczy 4 779 mieszkańców. Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym wynosiła 1 495 osób (31,3%), w wieku produkcyjnym 2 tysiące 432 (50,9%), a w wieku poprodukcyjnym 852 (17,8%).

1999.

-W wyniku reformy administracyjnej kraju Brześć Kujawski wraz z gminą wchodzi w skład województwa kujawsko-pomorskiego, powiatu wrocławskiego.

-Wprowadzono tytuł Honorowego Obywatela Brześcia Kujawskiego.

-Likwidacja Banku Spółdzielczego w Brześciu Kujawskim.

-Odbywa się I Ogólnopolski Turniej Miast Królewskich w Boksie (impreza coroczna).

-Odbywa się zlot fanów bluesowo-rockowego zespołu Zdrowa Woda, który rok później został przemianowany na "Blues na Kujawach" (przeгляд ogólnopolski). Od

2005 r. zagościł na stałe w Ciechocinku jako Festiwal „Blues Bez Barrier”.

-Powierzchnia miasta wynosi 7 km², ludność 4 699 (w tym mężczyźni 2 236, kobiety 2 463, na km² przypada 670 osób, w wieku przedprodukcyjnym były 1 142 osoby, produkcyjnym 2849, poprodukcyjnym 708), przyrost naturalny wynosi -7 (27 zawartych małżeństw, 46 urodzeń żywych i 53 zgony). Napływ ludności 67, a odpływ 50. Jest 463 bezrobotnych (w tym bez prawa do zasiłku 341). Funkcjonuje 27,9 km sieci wodociągowej (korzysta z niej 85,1% mieszkańców miasta), a 3,2 km kanalizacyjnej (30,4%). Zasoby mieszkaniowe zamieszkałe wynoszą 1586 (w tym 117 to własność gminy), co przekłada się na 4978 izb i powierzchnię użytkową 83082 m². Miasto liczy 701 ha gruntu, w tym 351 ha użytków rolnych (310 grunty orne, 17 sady, 16 łąki i 8 pastwiska). W mieście jest poczta, a także 2174 standardowych łączów telekomunikacyjnych (1975 abonentów prywatnych). Biblioteka Publiczna (bez filii) liczy 17,5 tysięcy książek, a czytelników ok. 900. W ciągu roku wypożyczono 25,3 tysięcy książek. Na terenie miasta znajduje się 77 sklepów (w tym dwa prywatne punkty sprzedaży paliw), 326 podmiotów gospodarki narodowej (44 z nich zajmują się produkcją przemysłową, 33 działalnością budowlaną, 137 handlem i naprawą, 4 działalnością hotelarsko-gastronomiczną, 25 transportową, składową i łącznościową, 6 pośrednictwem finansowym, 18 obsługą nieruchomości oraz firm).

2000.

-W Niedzielę Palmową po raz pierwszy tutejsza parafia organizuje na ulicach brzeskich procesję z palmami wraz z inscenizacją wjazdu Pana Jezusa do Jerozolimy na osiołku. Są one połączone z konkursem palm. Odtąd nabożeństwo to odbywa się co roku.

-Ulica Reymonta zostaje przebudowana i zamieniona na deptak.

-W grudniu ukazuje się pierwszy numer miesięcznika parafialnego "Siew Brzeski" (wydawanego cyklicznie).

-Parafia Brześć Kujawski obejmuje, oprócz miasta, następujące wsie: Falborz, Falborek, Guźlin, Jądrowice, Kąkowa Wola, część Miechowic, Nowy Młyn, Pikutkowo, Rządka Wola, Stary Brześć (wszystkie gmina Brześć Kujawski), Józefowo (gmina Włocławek). W skład dekanatu brzeskiego oprócz parafii Brześć Kujawski wchodzi parafie w Brzeziu, Dąbiu Kujawskim, Kruszynie, Śmiłowicach i Wieńcu. Odpusty w parafii brzeskiej obchodzi się z racji uroczystości św. Stanisława BM (niedziela po 8 V) oraz Matki Bożej Różańcowej (tradycyjna uroczystość parafialna w I niedzielę października). Przy parafii działają 2 koła różańcowe, schola, służba liturgiczna, oaza rodzin oraz Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży. Do budynków parafialnych należy plebania, stara plebania i budynki gospodarcze (w dawnym domu parafialnym mieści się Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury). W ciągu roku sakrament chrztu świętego przyjął 72 dzieci, małżeństwa 29 par, I Komunii Świętej 100 dzieci, bierzmowania 102 osoby, a na cmentarzu pochowano 111 zmarłych.

-Miasto jest w 100% zwodociągowane, funkcjonuje tu 3,2 km sieci kanalizacyjnej i 96 przyłączy do budynków mieszkalnych (ok. 30,4% mieszkańców miasta korzysta z kanalizacji).

-W roku szkolnym 1999/2000 w 2 szkołach podstawowych i 1 gimnazjalnej jest zatrudnionych 53 nauczycieli i 924 uczniów, a 107 absolwentów szkoły podstawowej. W 2 przedszkolach jest 160 miejsc, 161 dzieci i 10 nauczycieli wychowania przedszkolnego.

2001.

-Po raz pierwszy w Brześciu Kujawskim gra Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy. Do akcji włączyły się instytucje oświatowe, kulturalne, towarzystwa, stowarzyszenia i zakłady pracy. Program artystyczny przygotował Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury (akcja coroczna).

-W Cukrowni Brześć Kujawski S.A. zautomatyzowano pakowanie cukru oraz przeprowadzono komputeryzację procesu produkcji.

2002.

-Podczas rekolekcji wielkopostnych (13 marca) następuje Intronizacja Chrystusa Króla (wydarzenie to upamiętnia znajdująca się w farze figura niewielka Chrystusa Króla). Ogłoszenia Chrystusa Króla jako Pana dokonują duchowni i siostry zakonne, przedstawiciele władz lokalnych, rodziny, rolnicy, nauczyciele, młodzież i dzieci oraz harcerze.

-Na Falborku oddano do użytku hodowlę koni arabskich Falborek Arabians.

2003.

-Odbývają się po raz pierwszy Brzeskie Spotkania Teatrów Ulicznych "gramOFFon" (impieza coroczna). (?)

-Cukrownia Brześć Kujawski S.A. traci samodzielność i zostaje włączona do struktur Krajowej Spółki Cukrowej S.A.

-Na terenie miasta oprócz Cukrowni działają następujące przedsiębiorstwa: Kujawska Fabryka Maszyn Rolniczych "Krukowiak" Janusz Borkowski, Wielobranżowe Przedsiębiorstwo Usługowo-Produkcyjne "REM" Sp. z o.o., filia Cognis Polska Sp. z o. o. (produkcja komponentów surowcowych dla przetwórstwa spożywczego), "UNIMET" Zakład Obróbki Metali Krzysztof Kuczyński, "Eljor" S.C. Zakład Handlowo-Lesingowo-Produkcyjny, Piekarnia-Cukiernia "Joanna", Efekt-Metal Jan Butrykowski, Zakład Piekarniczy W. Zimny i J. Kapeliński, Zakład Piekarniczo-Cukierniczy, Lecznica dla zwierząt Jarosław Dąbrowski, "AP-MET" A.M. Siemiński, P. Borkowski S.J.

2004.

-W Brześciu Kujawskim działają w obiektach wcześniej upadłych zakładów nowe przedsiębiorstwa. I tak w budynku po mieszalni pasz produkuje się elementy aluminiowe, po zakładach obuwniczych – produkcja okien, po osiedlowej kotłowni – produkcja kłódek, po POM – firma Krukowiak, a po suszarni – firma Cognis.

2005.

-Zakończono trwającą od 2004 r. modernizację skweru przy Placu Władysława Łokietka, gdzie zainstalowano fontannę, przebudowano ciągi piesze, odnowiono szatę roślinną i uzupełniono elementy małej architektury. Równocześnie trwa modernizacja licznych ulic miasta.

-W Brześciu Kujawskim działają dyskonty handlowe. Powstaje sklep "Lewiatan".

2006.

-Zorganizowano I Przegląd Teatrów Dziecięcych "Maska" (impieza coroczna).

2007.

-Gmina Brześć Kujawski zakłada (wraz z gminami Boniewo, Chocień, Chodecz, Fabianki, Izbica Kujawska, Lubanie, Lubień Kujawski, Lubraniec i Włocławek) Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Dorzecza Zgłowiączki.

-Odbywa się po raz pierwszy Piknik Historyczny (impreza coroczna).

-Ukazuje się pierwszy numer "Wiadomości z Grodu Łokietka", informatora Urzędu Miasta i Gminy Brześć Kujawski.

-Podczas kampanii buraczanej Cukrownia Brześć Kujawski wyprodukowała rekordową ilość cukru przekraczająca 63.000 ton (poprzednio produkcja wynosiła: lata 70. XX w. 20.000 do 25.000 ton, lata 90. XX w. 25 000 do 34 000 ton).

-Brzeska fabryka "Krukowiak" produkuje opryskiwacze rolnicze i sadownicze (w tym pierwsze opryskiwacze samojezdne całkowicie polskiej konstrukcji), agregaty ścierniskowe, pługi i kilka innych maszyn specjalistycznych. Poza tym w ramach Kujawskiego Centrum Maszyn Rolniczych prowadzona jest sprzedaż maszyn i urządzeń niemal wszystkich polskich producentów. Zakłady zatrudniają około 500 osób. Poszczególne produkty, jak i sama firma była wyróżniona ponad 300 razy w konkursach krajowych i międzynarodowych.

2008.

-Rada Nadzorcza Krajowej Spółki Cukrowej S.A., w zamian za otrzymane dotacje z Unii Europejskiej, podejmuje uchwałę o likwidacji Cukrowni Brześć Kujawski i dokonuje jej demontażu. Rozebrane zostaną wszystkie wzniesione po 1982 r. budynki produkcyjne.

-Na Placu Łokietka odsłonięto i poświęcono pomnik króla Władysława Łokietka (wcześniej stał tam pomnik wdzięczności ku czci żołnierzy Armii Radzieckiej i LWP, poległych w walkach z Niemcami w rejonie Brześcia Kujawskiego w styczniu 1945 r.).

-Powierzchnia Brześcia Kujawskiego liczy 701 ha, z czego 356 ha to grunty orne, a 25 ha tereny inwestycyjne. Na terenie miasta działa około 350 podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, z których zdecydowana większość to mikroprzedsiębiorstwa. Było 306 bezrobotnych (w tym 173 długotrwale), z czego 181 to kobiety. 100% mieszkań jest przyłączonych do sieci wodociągowej, energetycznej i telekomunikacyjnej. Działalność kulturalną prowadzą Brzeskie Centrum Kultury i Biblioteka Publiczna. Na terenie miasta znajduje się Stadion Miejski z boiskiem trawiastym 105x68, basen odkryty 30x20, liczne boiska gruntowe oraz sala bokserska z siłownią.

2009.

-Na terenie zespołu szkół przy ul. H. Sawickiej oddano do użytku kompleks sportowy zrealizowany w ramach rządowo-samorządowego projektu „Moje boisko – Orlik 2012”.

-Liczba mieszkańców Brześcia Kujawskiego wynosi 4 868 (w tym 2 556 kobiet), z czego 19,7% to osoby w wieku przedprodukcyjnym, 64,7% produkcyjnym, a 15,7% poprodukcyjnym. Na terenie miasta działa 1 przedszkole, w którym opiekę znajduje 135 dzieci, 2 szkoły podstawowe (483 uczniów) i 1 gimnazjum 315 uczniów). W obu szkołach podstawowych i gimnazjum jest 67 komputerów przeznaczonych do użytku uczniów. W Brzeskim Centrum Kultury w ciągu roku odbyło się 45 imprez, w których wzięło udział 6 250 uczestników. Do użytku oddano 10 mieszkań o łącznej powierzchni 1 373 m². W rejestrze REGON jest zarejestrowanych 366 podmiotów gospodarki narodowej (w tym 285 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą), z których 286 prowadziło działalność usługową, 76 w branży przemysłu i budownictwa, a 4 rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa.

2010.

- Poświęcono nowo wybudowaną kaplicę cmentarną.
- Rozpoczyna swoją działalność Stacja Pogotowia Ratunkowego (wcześniej była tu 1 karetka).
- Po raz pierwszy odbyły się Jesienne Impresje Orkiestr Dętych (impreza coroczna).

2011.

- Według statystyk parafialnych w przeciągu roku udzielono 61 chrztów, 73 pierwszych Komunii św., 79 osób przystąpiło do sakramentu bierzmowania, a 25 do sakramentu małżeństwa.
- Brześć Kujawski znalazł się na trasie Szlaku Piastowskiego.
- Odbywa się po raz pierwszy Święto Żuru Kujawskiego, połączone z występami artystycznymi (impreza coroczna).

2012.

- Rozpoczęto remont generalny kościoła poklasztornego.
- Odbywa się w kościele parafialnym I Jesienny Koncert Organowy (impreza coroczna).
- W niedzielę 18 listopada odbyło się liczenie wiernych. We Mszach Świętych uczestniczyło 21,44% parafian, a do Komunii Świętej przystąpiło 27,92% uczestniczących we Mszach.
- W Brzeskim Centrum Kultury działają następujące sekcje artystyczne: Młodzieżowa Orkiestra Dęta Brestivia, Koło Plastyczne Akwarelka, Zespół Folklorystyczny Dzieci Kujaw, Zespół Folklorystyczny Spod Strzechy, Grupa Teatralna Prospekt oraz Koło Wokalne Gama.

2013.

- Oddano do użytku zmodernizowany Stadion Miejski.
- Brześć Kujawski znalazł się w pierwszej setce kategorii gmin miejsko-wiejskich rankingu "Rzeczpospolitej" w wykorzystaniu funduszy unijnych, co stawiało go na drugim miejscu w województwie kujawsko-pomorskim we wspomnianej kategorii.
- Działający przy tutejszej parafii zespół charytatywny wydaje 90 paczek żywnościowych z okazji Wielkanocy i Bożego Narodzenia, 33 paczki ze słodyczami dla dzieci z Pogotowia Opiekuńczego w Brzeziu oraz dla biednych rodzin z parafii 60 paczek żywnościowych na dzień św. Mikołaja. Ponadto przez cały rok w domu zakonnym sióstr elżbietanek jest wydawana używana odzież. Działa tu również wolontariat uczniowski, wspierający mających trudności w nauce kolegów. W ramach akcji "św. Mikołaj z Warszawy" 50 paczek przygotowują mieszkańcy parafii katedralnej św. Jana Chrzciciela w Warszawie.
- Według sprawozdania wizytacyjnego proboszcza parafii Brześć Kujawski, frekwencja na niedzielnych i świątecznych Mszach Świętych utrzymuje się od lat w wysokości 21-25%. W ciągu roku jest udzielanych około 45-47 tysięcy Komunii Świętych. Jako dobrą ocenia on frekwencję dzieci i młodzieży w I piątce miesiąca, a jako bardzo dobrą na okresowych nabożeństwach Drogi Krzyżowej i częściowo nabożeństwach różańcowych.
- Otwarto fragment autostrady A1 w okolicach Brześcia Kujawskiego.

2014.

- Brześć Kujawski podpisuje porozumienie w sprawie wzajemnej współpracy przy realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Włocławka i obszaru

powiązanego z nim funkcjonalnie.

-Na terenie Brzeskiej Strefy Gospodarczej następuje otwarcie nowego centrum logistycznego dużej spółki transportowej Raben Polska.

-Siostry elżbietanki zamykają swój dom w Brześciu Kujawskim, kończąc jednocześnie tu swoją działalność.

-Zakończono remont i modernizację kościoła poklasztornego.

-Odbywa się po raz pierwszy biegowy Memoriał im. Czesława Wasielewskiego (impreza coroczna).

-Zostaje otwarty Punkt Informacji Turystycznej.

-Przy Zespole Szkół nr 2 powstaje ogólnodostępny Garden Fitness oraz teren rekreacyjny.

2015.

-W ciągu roku w tutejszym kościele parafialnym sakrament chrztu świętego przyjęło 67 dzieci, małżeństwa 21 par, I Komunii Świętej 68 dzieci, bierzmowania 58 młodych, a na tutejszym cmentarzu parafialnym pochowano 77 zmarłych (w tym 14 spoza parafii).

2016.

-Odbywa się I Festiwal Zespołów Folklorystycznych im. Tadeusza Zielińskiego, na którym zaprezentowało się 14 zespołów z terenu Kujaw.

-W mieście działają następujące gminne jednostki organizacyjne: Biblioteka Publiczna, Brzeskie Centrum Kultury, Brzeski Ośrodek Pomocy Społecznej, Zakład Obsługi Oświaty, Zakład Usług Komunalnych oraz placówki oświatowe: Gimnazjum nr 1, Szkoła Podstawowa nr 1, Zespół Szkół nr 2 i Przedszkole nr 1; stowarzyszenia: Gminny Klub Sportowy "Łokietek", Klub Karate Tradycyjnego Brześć Kujawski, Ludowy Uczniowski Klub Sportowy „Tygrys” przy Zespole Szkół CKR w Starym Brześciu, Uczniowski Klub Sportowy „Sokół biały” przy Zespole Szkół nr 2, Uczniowski Klub Sportowy „Test” przy Gimnazjum nr 1, Uczniowski Klub Sportowy „Jedynka” przy Szkole Podstawowej nr 1, Ochotnicza Straż Pożarna, Koło Pomocy Dzieciom i Młodzieży Niepełnosprawnej, Brzeskie Stowarzyszenie Wędkarskie, Kujawskie Centrum Inicjatyw Społecznych, Brzeskie Stowarzyszenie Producentów Rolnych, koło Polskiego Związku Emerytów, Związek Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych, Stowarzyszenie na Rzecz Osób Niepełnosprawnych „Lepsze życie” oraz Stowarzyszenie Absolwentów, Wychowanków i Sympatyków Zespołu Szkół Jadwigi Dziubińskiej w Starym Brześciu. Instytucje opieki zdrowotnej: PRIMED Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Wiesława Kaczorowska, ul. H. Sawickiej 10A, Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Medykon" Lekarz Rodzinny Ewa Kończyńska (w tym punkt konsultacji psychologicznych oraz punkt konsultacyjny dla osób współuzależnionych i ofiar przemocy w rodzinie), ul. Hanki Sawickiej 5, "MAR-MED" Marek Kawiński, ul. Klonowa 2, Prywatny Gabinet Stomatologiczny Ireneusz Mańkowski ul. H. Sawickiej 7 oraz 3 apteki. Przy BCK działa również punkt konsultacyjny dla osób uzależnionych. Z instytucji publicznych jest tu również komisariat Policji oraz Parafia Rzymskokatolicka p. w. św. Stanisława BM.

Wybrana literatura przedmiotu oraz niektóre źródła:

Prace nad pełną syntezą dziejów Brześcia Kujawskiego są w toku (red. Dariusz Karczewski i Sławomir Łaniecki). Dotychczas ukazały się dwie prace syntetyzujące:

-S. Kuliński, ks., *Monografia Brześcia Kujawskiego. Pamiątka 700-lecia istnienia kościoła parafialnego*, Włocławek 1935 (i reprint).

-Monografia Brześcia Kujawskiego. Praca zbiorowa pod red. B. Głębowicza, Włocławek 1970 – w tych, jak i poniższych pracach znajdują się odsyłacze do wcześniejszej literatury przedmiotu.

Z innych publikacji poświęconych historii Brześcia Kujawskiego i jego okolic na uwagę zasługują między innymi:

-Andrzejewska A., Kajzer L., *Badania zespołu poddominikańskiego w Brześciu Kujawskim*, "Archaeologia Historica Polona", t. 1: 1995.

-Andrzejewska A., Kajzer L., *Klasztor dominikanów w Brześciu Kujawskim*, [w:] *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym*, Wrocław-Opole 2000.

-Byrska-Kaszewska E., *Cmentarzysko średniowieczne w Starym Brześciu pow. Włocławek (stan. 4)*, cz. 1, "Prace i materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi", 1957.

-Dziki Tomasz, *Z dziejów Brześcia Kujawskiego i okolic w dobie walk narodowowyzwoleńczych (1793-1918)*, "Tu i teraz" [gazeta Włocławka i powiatu włocławskiego], nr 74, marzec 2016.

-Grygiel R., *Neolit i początki epoki brązu w rejonie Brześcia Kujawskiego i Osłonek. Wczesny neolit. Kultura ceramiki wstęgowej rytej*, t. 1-2, Łódź 2004-2008.

-Kajzer L., *Inwentarz mieszczan miasta Jego Królewskiej Mości Brześcia Kujawskiego osiadłych i nieosiadłych z r. 1782*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”, t. 12:1998.

-Kajzer L., *Z problematyki translokacji średniowiecznego Brześcia Kujawskiego*, "Kwartalnik Historii Kultury Materialnej", t. 42: 1991, nr 1.

-Kajzer L., *Zamek w Brześciu Kujawskim w świetle badań terenowych*, [w:] *Stolica i region. Włocławek i jego dzieje na tle przemian Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, Włocławek 1995.

-Kallas M., *Opis Brześcia Kujawskiego z 1820 r.* "Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie", seria B, 1979.

-Kapica Z., *Dotychczasowy stan badań antropologicznych Regionu Brześcia Kujawskiego*, [w:] *Monografia powiatu włocławskiego*, Włocławek 1968.

-Kucharski G., *Lokietkowe ślady w Brześciu Kujawskim*, Brześć Kujawski 2008.

-Optołowicz K., *Klasztor dominikański w Brześciu Kujawskim w średniowieczu (XIII-XV w.)*, Toruń 2014 [wydr. komputerowy dostępny m. in. w Dziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki Głównej UMK, a plik PDF w Bibliotece WSD we Włocławku i Bibliotece Publicznej w Brześciu Kujawskim oraz u autora].

-Pakulski J., *Brześć Kujawski za rządów wójta Tylo (1300-1320) i jego lokalizacja*, "Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie", t. 15: 2001.

-Rawita-Witanowski M., *Komandoria kawalerów krzyżacko-gwiaździstych w Brześciu Kujawskim*, "Ziemia", t. 16: 1931.

-Samsonowicz H., *Horyzonty przestrzenne małego miasta. Kontakty Brześcia Kujawskiego w XV w.*, [w:] *Cracovia, Polonia, Europa*, Kraków 1995.

-Tuziński W., *110 lat Ochotniczej Straży Pożarnej w Brześciu Kujawskim. Kalendarium*,

Brześć Kujawski 2010.

-Tuziński W., *Pierwsza w powiecie. 110 lat OSP Krajowa Spółka Cukrowa S.A. w Toruniu Oddział Cukrownia Brześć Kujawski 1894-2004*, Brześć Kujawski 2004.

O historii i osobliwościach Brześcia Kujawskiego znajdziemy również informacje w szerszych opracowaniach i źródłach, jak np.:

-Bieniak J., *Wielkopolska, Kujawy, ziemia łęczycka i sieradzka w dobie zjednoczenia państwowego w latach 1300-1306*, Toruń 1969.

-Bogucka M., Samsonowicz H., *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław i in. 1986.

-Borkowski J., *Redecz Krukowy i okolice... Kraina prastara*, t. IV: *Biogramy Niepospolitych Kujawiaków*, Brześć Kujawski 2011.

-Borucki M., *Ziemia kujawska pod względem historycznym, geograficznym, archeologicznym, ekonomicznym i statystycznym*, Włocławek 1882.

-Cackowski S., *Miasta dobrzyńskie i kujawskie w końcu XVIII i na początku XIX w. (1793-1807)*, Włocławek 1995.

-*Corpus Inscriptionum Poloniae*, t. IV: województwo włocławskie, z. 1: Kujawy brzeskie, opr. A. Mietz i J. Pakulski, Włocławek-Toruń 1985.

-*Diecezja włocławska 2000*, Włocławek 2001.

-*Dwie części Kujaw – związki i podziały w dziejach regionu*, red. D. Karczewski, M. Krajewski, S. Roszak, Włocławek-Inowrocław 2001.

-Frątczak W., ks., *Diecezja włocławska w okresie II wojny światowej*, Włocławek [2013].

-Guldon Z., *Lokacje miast kujawskich i dobrzyńskich w XIII-XVI w.*, "Ziemia Kujawska", t. II: 1968.

-Guldon Z., *Zaludnienie miast kujawskich w XVI i I połowie XVII w.*, "Prace Komisji Historii Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego", t. 1: 1963.

-Guldon Z., *Żydzi w miastach kujawskich w XVI-XVIII w.*, "Ziemia Kujawska", t. 9: 1993.

-Guldon Z., Powierski J., *Podziały administracyjne Kujaw i ziemi dobrzyńskiej w XIII-XIV w.*, Warszawa-Poznań 1974.

-Karwasińska J., *Sąsiedztwo kujawsko-krzyżackie 1235-1343*, [w:] tejże, *Kujawy i Mazowsze*, Warszawa 1997.

-*Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, t. 11: dawne województwo bydgoskie, z. 18: Włocławek i okolice, Warszawa 1988.

-Kawski T., *Kujawsko-dobrzyńscy Żydzi w latach 1918-1950*, [Toruń 2006].

-*Księga rzemiosła polskiego*, [Łódź 1949].

-Kujawski W., ks., *Repertorium ksiąg wizytacyjnych diecezji kujawsko-pomorskiej przechowywanych w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku*, "Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne", 68: 1997; 71: 1999; 73: 2000; 78: 2003.

-*Monografia powiatu włocławskiego*, t. 1, Włocławek 1930.

-*Monografia powiatu włocławskiego*, Włocławek 1968.

-Olejniczak A., *Żydzi w powiecie włocławskim w okresie międzywojennym (1918-1939)*, Włocławek 2000.

-Paczkowski S., *Z dziejów zakonu krzyżowców z czerwoną gwiazdą na Kujawach*, "Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie", t. 15: 2001.

-Pawiński A., *Dzieje ziemi kujawskiej i akta historyczne do nich służące. Rządy sejmikowe w epoce królów elekcyjnych 1572-1795*, t. 1-5, Warszawa 1888.

-Pawlak M., *Szkoły parafialne na Kujawach w epoce staropolskiej*, Bydgoszcz 2005.

- Pawłowski P., *Ksiądz Jan Chyliczkowski. Bóg-Rodzina-Ojczyzna*, Brześć Kujawski 2014.
- Sieradzan W., *Świadomość historyczna świadków w procesach polsko-krzyżackich w XIV-XV w.*, Toruń 1993.
- Środowisko przyrodnicze w województwie wrocławskim*, red. S.L. Bagdziński, Włocławek 1997.
- Wąsicki J., *Opisy miast polskich z lat 1793-1806*, cz. 1, Poznań 1962.
- Województwo bydgoskie. Krajobraz, dzieje, kultura, gospodarka*, Poznań 1967.
- Województwo wrocławskie. Monografia regionalna. Zarys dziejów, obraz współczesny, perspektywy rozwoju*, red. T. Olszewski, Łódź-Włocławek 1982.
- Ziółkowski B., *Polska Podziemna na Kujawach wschodnich i ziemi dobrzyńskiej w latach 1939-1945*, [Toruń 2008].
- Ziółkowski B., *Tajne nauczanie i konspiracyjna działalność kulturalna na Kujawach wschodnich i w ziemi dobrzyńskiej (powiat lipnowski) w latach 1939-1945*, Włocławek 2006.

Ponadto przydatne mogą się okazać artykuły zawarte w miejscowej prasie: "Siewie Brzeskim", "Wiadomościach z grodu Łokietka", "Biuletynie Stowarzyszenia Brześć Kujawski 2000", a także na stronach internetowych.